
LISA 1. SISEJULGEOLEKU TEGEVUSVALDKONNA HETKEOLUKORRA ANALÜÜS¹

Lähtudes tõenäosusele ja tagajärgedele antud hinnangutest on 2008. aasta alguses koostatud Siseministeeriumi riskianalüüsis kirjeldatud suuremaid valitsemisala riske kahes olulisemas kategoorias. Lähtutud on nii hädaolukorra tõenäosusest kui ka tagajärgede raskusastmest.

Riskianalüüsist järeldub, et suure² või väga suure³ tõenäosuse ja raskete või väga raskete tagajärgedega hädaolukorrad ministeeriumi valitsemisalas on ulatuslik merereostus, suure tulekahju või plahvatuslega seotud hädaolukord, massirahutus, transpordiõnnetusega seotud hädaolukord, inimeste massiline hukkumine jää lagunemisel ja grupiviisiline põgenemine väljasaatmiskeskusest või väljasaadetavate konvoeerimisel. Tegemist on hädaolukordadega, mis kujutavad rasket tagajärge inimeste elule ja tervisele otseselt või läbi keskkonna ja varalise kahju.

Keskmise tõenäosuse ja raskete või väga raskete tagajärgedega hädaolukorrad on loodusõnnetusega seotud hädaolukord, terrorismiakt ning põgenike massiline sisseränne riiki. Nimetatud hädaolukordade toimumise tõenäosus on võrreldes eespool nimetatutega mõnevõrra väiksem⁴, kuid nende toimumisel on tegemist raskete või väga raskete tagajärgedega inimeste elule ja tervisele, keskkonnale ja varale.

1. Inimeste ja vara turvalisus

Riigi kuritegevuse struktuur ja dünaamika on suhteliselt stabiilsed, regionaalsed erinevused ja ka nende erinevuste põhjused on üldjoontes teada. Eelkõige on iseloomulik majanduse ja aktiivse elanikkonna koondumine suurematesse keskustesse ning sellega kaasnev kuritegevuse kontsentreerumine. Kõige ilmekam on see Põhja-Eestis, kus Tallinna regiooni on akumulierenud enamus kapitalist ja pannakse ka toime suurem osa riigi kuritegudest. Spetsiifiliseks piirkonnaks on Ida-Eesti nii üldise õiguskorra seisundi, kuritegevuse taseme kui demograafilise koosseisu järgi. Kuritegevuse vägivaldsus on viimastel aastatel vähenenud, nihked statistikas on tingitud põhiliselt seadusandluse muudatustest ja mitte reaalse olukorra pingestumisest. Organiseeritud kuritegevus suunad on teisenenud, kinnistuvad selle seosed legaalse äri, demonstratiivsed jõumeetodid on loovutanud koha rafineeritumatele mõjutusvahenditele. Politsei usaldusväärsus on tõusnud püsides 2007 aastal 70-75 % vahel. Avaliku rahu vastased süüteod on viimasel kolmel aastal stabiliseerunud.

Eesti õiguskaitseüsteemi struktuur ja erinevate ametkondade pädevus on seadusandlikul tasandil selgelt defineeritud, ametkondade koostöö toimib rahuldaval tasemel, Eesti õiguskaitsestruktuurid on integreerunud Euroopa vastavatesse süsteemidesse, kujunenud on teabevahetuse ja vastastikuse õigusabi praktika. Justiitsministeeriumi vedamisel on töötatud välja korrakaitseaduse eelnõu, mis seab vastutuse ohu kõrvaldamisel eelkõige ohuolukorra tekitajale ja jaotab selgelt erinevate korrakaitseorganite pädevused korrakaitse tegevusel.

Süütegude ennetamiseks, tõkestamiseks ja avastamiseks vajalik õiguslik keskkond on viimastel aastatel pidevalt täienenud. Tähtsamateks muudatusteks õigusruumis tuleks lugeda kuritegelikul teel

¹ Analüüsi koostamisel on lähtutud VV dokumendi „Siseturvalisuse arengukava“ hetkeolukorra analüüsist

² Üks kord 1-10.a jooksul

³ Sagedamini kui 1 kord aastas

⁴ Üks kord 10-25.a jooksul

saadud vara laiendatud konfiskeerimist sätestavat regulatsiooni, majanduskaristusõiguse ajakohastamist, politsei tegevust konkretiseerivaid muudatusi Kriminaalmenetluse seadustikus ja Jälitustegevuse seaduses.

Inim- ja tehnilise ressursi piiratuse tingimustes lähtutakse kuritegude ennetamisel, tõkestamisel ja avastamisel nende prioriteetsusest ja mõjust üldisele õiguskorra seisundile ja ühiskonna stabiilsusele tervikuna, millest olulisemateks tuleks arvata: narkokuritegevus, alaealiste poolt ja alaealiste suhtes toime pandud kuriteod, sealhulgas erinevad füüsilise ja seksuaalse väärkohtlemisega seotud kuriteod, rasked isikuvastased kuriteod, organiseeritud ja piiriülene kuritegevus.

Eestis on rakendunud nii digitaalne kriminaalstatistika kui kuritegevusega tõhusaks võitlemiseks vajalikud erinevad infotehnoloogilised lahendused (E-politsei), praeguseks on suures osas olemas nii materiaalne baas kui koolitatud ametnikud ning ka vajalik väljaõppe korraldus.

Karistava funktsiooni kõrval on selgelt tõusnud esile politsei ennetav ja abistav funktsioon. Piirkondliku politsei printsiipide arendamine on politseid lähendanud kohalikele omavalitsustele. Korrakaitse tegevuses suunatakse oluline ressurss ennetavasse tegevusse.

Riik on saanud endale mitmeid häid partnereid kolmanda sektori näol. Positiivseim näide on Naabrivalve, mis on loonud hea fooni turvalise elukeskkonna kujundamisel.

Alaealiste õigusrikkumistega tegelemiseks on hakanud välja kujunema koostöövõrgustikud, mis haaravad erinevaid osapooli, et mõjutada alaealiste käitumisharjumusi. Alaealiste õigusrikkumistega tegelemiseks ja alaealiste kaitseks on suunatud oluline projektipõhine tegevus.

Riigis toimib arvukalt erinevaid kuritegevuse ennetamise ja tõkestamisega seonduvaid arengukavasid, paljuski on need täna jäänud ametkonnakeskseteks ning omavahel seostamata, nende mõju reaalsele olukorrale on tagasihoidlik ning adekvaatne hinnang nende otstarbekusele puudub.

Nii politsei- kui justiitsüsteemis aset leidnud organisatsioonilised muudatused on end valdavalt õigustanud, kuid olulistele reorganiseerimistele omaselt ilmneb taotletud muudatuste positiivne mõju pikema aja vältel.

Kohtute praktikas leviv mittevabaduskaotuslike karistuste mõistmine korduvalt ja raskeid kuritegusid toime pannud isikutele võib ja politsei prognoosi kohaselt ka mõjub negatiivselt üldisele kriminogeensele situatsioonile riigis, tavapäraselt keskendub üldsuse rahuolematus sellistes olukordades eelkõige politseile.

Vanglast vabanenute toimivat resotsialiseerimise süsteem ei ole Eestis siiani rakendunud, selle üheks tulemuseks on korduvkuritegevuse kõrge tase ning laiema ka kõrge kuritegevuse tase üldse. Probleemiks on suutmatus resotsialiseerida aastaid vanglates viibinud ning vabanemisel nende jaoks võõrasse ja paljuski mõistetamatusse keskkonda sattuvaid staažikaid ning kuritegeliku subkultuuri reegleid järgivaid kurjategijaid. Selliste isikute poolt vahetult toime pandud uutest kuritegudest oluliselt ohtlikum on nende üldine negatiivne mõju ümbruskonnale ja kriminaalse mentaliteedi ning käitumismudelite võimalik levik

Ohvriuuringute kohaselt teatab kuritegudest politseisse kaks kolmandikku kannatanutest, ülejäänud kuriteod kriminaalstatistikas ei kajastu, mille tulemusel jäävad need arvestamata nii üldolukorra hindamisel ja tulevikumudelite koostamisel kui ka ressursijaotuse planeerimisel.

Praegune vanglasüsteem ei taga vajalikul määral süüdimõistetute isolatsiooni vabaduses viibivatest kuritegelike kalduvustega isikutest ega takista kuritegude toimepanemist vanglas viibimise ajal, neist drastilisemad juhtumid on narkoäri korraldamine vanglast ja arvukate kelmuste toimepanemine karistuse kandmise ajal.

Eestis puudub narkosõltlaste sundravi ja nende suhtes käitumiskontrolli kohaldamise õiguslik mehhanism, ainsaks mõjutusvahendiks on sanktsioonid konkreetse ühiskonnaohtliku teo eest, mis rakenduvad alles pärast karistatava teo toimepanemist ja kohtuotsuse jõustumist.

Jätkuvalt on probleemiks majanduslik ebavõrdsus elanikkonna erinevate gruppide ja ka riigi erinevate piirkondade vahel, kuritegevuse kasv on üks kirjeldatud nähtusega kaasnevatest soovimatutest ning ametkondade tegevusest vaid kaudselt sõltuvatest protsessidest.

Probleemiks on saamas üldisest demograafilisest olukorrast tingitud ja õiguskaitseüsteemi toimimise tingimuste eripärast (palgapoliitika, töökorraldus, maine jne) sõltuv õiguskaitseorganite personalinappus ning selle tulemusel suutmatus ülesandeid täita vajalikus mahus või vajalikul tasemel.

Majandusolukorra üldise halvenemisega võib kaasnedä korrakaitsele ja erinevatele sidusprogrammidele eraldatava ressursi vähenemine samaaegse sotsiaalsete pingete kasvu ning kuritegevuse võimaliku suurenemisega.

Euroopa Liidu - Venemaa viisarežiimi võimalik liberaliseerimine lihtsustab Venemaa kriminaalse kontingendi riiki sisenemist ning tõstab tõenäoliselt märgatavalt Vene päritolu organiseeritud kuritegevuse mõju riigis (sarnased protsessid on lihtsustatud piiriületuse tingimustes toimunud näiteks Poolas ja Bulgaarias).

Ei ole välistatud poliitilise või etnilise taustaga konfliktid erinevate huvigruppide ja rahvusrühmade ning neisse kuuluvate isikute vahel, nende ajendid võivad olla erinevad (ideoloogilised arusaamad, ajaloosündmuste interpreteerimine, majandushuvide pörkumine, rahvusliku taustaga kuritegelike gruppide vastasseis jne).

Kõige jõulisemaks näiteks massirahutuste toimumise ja tagajärgede osas on aprillis 2007 Tallinnas ja Ida-Virumaal toimunud massilised korratused. Asetleidnud massirahutuse tagajärjel tekkis raske varaline kahju, esmaabi vajasis kümned inimesed ning pärsitud oli avaliku korra kaitse, kui elutähtsa valdkonna toimimine.

Infotehnoloogia arenguga kaasnevate spetsiifiliste internetikeskkonnas toime pandavate eriliigiliste kuritegude arvu kasv ning õiguskaitsestruktuuride küsitav võimekus neid kuritegusid tõkestada ja avastada.

Keskonnakaitse valdkonnas toime pandud süütegude arvu kasv põhjustatuna nii inimeste vähesest teadlikkusest, normide teadlikust ignoreerimisest kui nõuete pidevast karmistumisest ja õiguskaitseüsteemi suutlikkus nende protsesside mõjutamisel ja adekvaatse õigusliku reaktsiooni tagamisel.

Probleemne on ka marginaalsete ideoloogiate ja neid levitavate isikute ning gruppide arvu ja populaarsuse kasv riigis ning selliste nähtuste mõju sotsiaalset stabiilsust häirivate faktoritena (meile võõrad usulised liikumised, radikaalsed keskkonnakaitsejad, nii parem- kui vasakäärmuslikud õpetused).

Keskseks probleemiks on senilevinud mõtteviis, et turvalise elukeskkonna tagamine on vaid riigi ja politsei ülesanne. Ei mõisteta, et turvalise elukeskkonna kujundamine on üksikisiku, organisatsiooni, KOV ja riigi ühistegevus, milles riigi keskseks rolliks on eelkõige riikliku järelevalve teostamine ning sekkumine, tõkestamine või tagajärgedega tegelemine. Turvalise keskkonna kujundamine e. ennetuslik tegevus on eelkõige ühisosa, milles näiteks politsei saab oma tegevuse parema avalikustamise kaudu anda sisendi e. tuua välja need tegurid, mis mõjutavad turvalisust. Olulisel määral mõjutab turvatunnet sotsiaalne sidusus ja väärtushinnangud. Need on aga kujundatavad lähtuvalt kogukonna ja ühiskonna terviklikust väärtushoiakutest. Seega on kõiki teemasid läbivaks probleemiks nihestunud väärtushinnangud ja nõrk sotsiaalne sidusus.

Avaliku korraga seonduvaid probleeme ei ole vajalikus ulatuses analüüsitud, mitmedki selle aspektid on siiani jäänud hüpoteetilisteks ning riigi struktuuride tegevus ja ühiskonnas rakendatavad meetmed ei lähtu kriminoloogilistest ning sotsioloogilistest uurimustest.

Juba ajalooliselt kujunenud suhteliselt kõrgele alkoholitarbimisele on viimastel aastakümnetel lisandunud ühiskonda olulisel määral häirivad narkoainete tarvitamise probleemid. Kahjuks ei ole riik rakendanud nende nähtuste suhtes adekvaatseid meetmeid, mistõttu nii rahvusvaheliste standardite järgi kui Eesti sotsiaalteadlaste hinnangul on alkoholi – ja narkoprobleemid saavutanud kriitilise taseme. Levinud on alkoholi müük alaealistele ja ilmsete joobetunnustega isikutele kaubandusettevõtetes; alkoholismi ja narkomaania sundravi võimalused puuduvad; alkoholi müügikohtade rohkus ja kättesaadavuse aeg on sisuliselt piiramatud; toetavad väärtushinnangud ja sallivus sellise teguviisi suhtes on muutumas üldiseks. Liberaalse alkoholipoliitika jätkumise puhul ei suudeta ohjata alkoholi liigtarbimist ja tarbimist alaealiste osas, mis loob neist isikutest kõrgendatud ohu avalikule korrale. Inimeste vaba liikumise tingimustes võetakse Eestit juba praegu riigina, kus võib ohjeldamatult juua, millega omakorda kaasneb reaalne oht avalikule korrale. Olulisel määral saab kahjustatud Eesti, kui veel hiljuti atraktiivse turismi sihtkoha maine.

Kohalike omavalitsuste üheks ülesandeks on ka sotsiaalse ja olustikulise preventsiiooni alane tegevus, et tagada õiguskord kohaliku omavalitsuse haldusterritooriumil. Praktikas aga ei arvestata piisavalt võimalikke riske planeerimistegevuses (valgustatud kohad, noorte kogunemiskohad jne.). Probleemne on ka tühjad hooned, mis on majanduslikult kindlustamata inimeste kogunemis- ja elamiskohtadeks ning kujutavad endas riski ja seda mitte ainult avaliku korra mõttes vaid ka tuleohutuses. Politseipoolne olustikuliste ja sotsiaalsete ohutegurite edastamine kohalikele omavalitsustele ei ole alati süsteemne. Paljud kohalikud omavalitsused ei tunneta oma vastutust turvalisuse kujundamisel, arengukavade koostamisel ei ole toodud esile tegevused turvalisuse suurendamiseks ja õiguskorra tagamisele kaasaaitamiseks. Ollakse arvamusel, et see on ainult riigi

ülesanne. Paljudes piirkondades on kogukonna sotsiaalne sidusus madal. Puudub sotsiaalse kontrolli mehhanism.

Probleemiks on karistuste täideviimine ja karistuseesmärkide saavutamine. Arestimajade ületäituvus ja kohtade vähesus on põhjustanud olukorra, kus kohtute poolt mõistetud areste reaalselt täitmisele ei pöörata ning süütegusid toime pannud isikutes süveneb veendumus õigussüsteemi suutmatusest seadustega sätestatud sanktsioone jõustada. Praktika on näidanud, et väärtegade eest mõistetud rahatrahve ei tasuta õigusrikkujate poolt ja riigi nõuet nende vastu ei ole võimalik täita ka täitemenetluse kaudu. Riigikontrolli andmetel on ebatõenäoliselt laekuvaks kantud laekumata trahvide kogusumma 344 mln krooni. See aga tähendab, et kõigil nendel juhtudel ei ole karistuse eesmärk realiseerunud, riikliku järelevalve ressursikasutus on olnud seega ebaefektiivne. Ainsaks alternatiiviks on asenduskaristuse kohaldamine arestina. Arvestades aga suurt hulka isikuid, kelle suhtes asenduskaristust tuleb kohaldada siis on tekkinud olukord, et kinnipidamiskohad ei suuda seda hulka vastu võtta. Samuti on selline mehhanism riigile ressursimahukas ja kohmakas. Paraku aga puuduvad alternatiivsed võimalused muude mõjutusvahenditega isikuid mõjutada või isiku karistamisel lähtuda tema reaalsest maksevõimest ja selle puudumisel rakendada koheselt arsti. Eelkirjeldatu aga vähendab elanikkonna usku normikehtivusse ja ei taga piisavat õiguskorraldust, sest karistus on isiku jaoks välditav või on teo ja karistuse vaheline aeg niivõrd pikk, et karistuse mõju ei pääse esile.

Alaealiste õigusrikkumiste puhul on alkoholi tarvitamine noorte hulgas peamiseks süüteo toimepanemise soodusteguriks. Alkohol on alaealistele liialt kättesaadav. Alaealiste ohutunnetus ja tagajärgede teadvustamine on madal. Viimastel aastatel on järjest kasvanud alaealiste poolt toimepandud väärtegade hulk, sh mootorsõiduki juhtimine joobeseisundis. Ühtlasi on täheldatav retsidiivsuse kasv, eriti varavastaste kuritegude toimepanijate hulgas. Suurenenud on ka vägivallaga seotud kuriteod. Keskseks probleemiks on alaealiste õiguskuulekuse kujundamise järjepidevuse puudumine ja erinevate osapoolte kooskõlatamata tegevus. Puudub pikaajaline tegevuskava alaealise sotsialiseerimise protsessi laiulatuslikuks rakendamiseks. Praktika näitab, et üheks probleemiks on ka lastevanemate ükskõikne suhtumine laste õigusvastasesse tegevusse. Probleemiks on ka üldiste madalate väärtushinnangute edasikandumine noortele, sest see mõjutab tuleviku Eesti haldussuutlikust (tänapäevane noor on tuleviku elu, majanduse ja kultuuri kandja).

Oluline on politsei tegevuskava väljatöötamine tööks hädaolukorras. Samuti on tegevuskavade väljatöötamise eelduseks kommunikatsiooni- ja juhtimisskeemide väljatöötamine, ühtse tegutsemismetoodika loomine, politseiametnike ja koostööressursside alternatiivse rakendamise võimaluste kaardistamine ja koostöölahendite kaasajastamine.

Tarvilik on eriplaanide uuendamine ja koostamine politseiasutustes (sh operatiivtaktikalised plaanid, hoonete kaitseplaanid, evakuatsiooni läbiviimine, kriisikommunikatsioon jms) ja eritöövahendite, nende varu, arvestuse ja kasutuselevõtusüsteemi tagamine.

Riigi väiksusest ja kompaktsusest lähtuvalt tuleb kaaluda võimalust mitmesuguste turvalisuse valdkonnaga seonduvate uuringute ja programmide koordineeritud tellimiseks, välistamaks ametkonnakeskset lähenemist, tarbetut dubleerimist ja rahaliste vahendite ebaotstarbekat kasutamist.

Lähema paari aasta jooksul on vältimatu leida tehnilised lahendused ning eelarveline kate: mobiilside tehniliseks blokeerimiseks vanglates; arestimajade juurdeehitustele (laiendamistele) tagamaks karistuste täideviimine.

Senini enamalt vaid kampaania või projekti vormis toimunud kolmanda sektori plaanipärane kaasamine siseturvalisuse parandamisse, vajadusel seda toetavate muudatuste tegemine kehtivas seadusandluses ning kodanikuaktiivsuse riiklik tunnustamine.

Kaaluda tuleb kainenestusmajade loomist kohalike omavalitsuste poolt. Raske joove on meditsiiniline seisund, mis vajab meditsiinilist järelvalvet. Tänapäevased kainenemise tingimused ei vasta elulistele vajadustele. Samuti tuleks kaaluda, kas isikute kainenema toimetamine peaks olema ainult politsei ülesanne või võiks see olla ka kohaliku omavalitsuse ülesanne nt. läbi mõne turvaettevõtte.

Üheks võimaluseks on kohalike omavalitsuste osatähtsuse suurendamine turvalise elukeskkonna loomisel. Turvalisuse loomise meetmed peavad kajastuma kohalike omavalitsuste arengukavades ja sealtkaudu ka ellu rakendama. Arengukavade koostamisel peab nõustaja rollis olema politsei. Samuti tuleb politsei organisatsiooni ja kohaliku omavalitsuse vahel luua järjepidev süsteem õigusrikkumiste soodustegurite edastamiseks ja võimalike lahenduste leidmiseks. Palju sõltub ka korrakaitseaduse edukast ellurakendumisest, mis näeb ette ka seaduslikud eeldused ennetusliku tegevuse ellurakendamisel ja selle finantseerimise alustest. Kohalikud omavalitsused peaks saama riigi korrakaitseorganilt regulaarset teavet riskikohtadest ja võimalikest olustikulistest asjaoludest, mis soodusavad õigusvastast tegevust (menetluste kaudu tuvastatud asjaolud, mis on soodustanud õigusrikkumisi toime panema).

Lähiaja keskseks märksõnaks on kahtlemata kolmanda sektori ja kodanikualgatuse initsiatiivi laialdane rakendamine. Arendada ja toetada on vaja kodanikualgatuse ja kolmanda sektori initsiatiivi. Naabrivalve printsiipi tuleb senisest veelgi jõulisemalt arendada. See on lokaalse sotsiaalse kontrolli mehhanism, mis liidab ka kogukonda.

Kommunikatiivses plaanis on oluline luua meediakanalitest aktiivne partner turvalisuse tagamisel. Meedial on inimeste arvamuste kujundamisel suur mõju. Meedia peab olema partner, kes kajastab ohtusid ja meetmeid nende ennetamiseks. Meedia kaudu saab tuua esile ennetavad sõnumid (nt. alaealiste ja lastevanemate teavitamine sellest, et alkoholi tarbimine viib väärteokaristuseni, mis kajastub karistusregistris). Samuti täisealise koolivenna poolt oma alaealisele koolivennale alkoholi pakkumine, mis on juba kuritegu. Kuigi see võib jääda ainukeseks episoodiks võib see rikkuda tuleviku, kui soovitakse minna mõnda välisriiki õppima või tööle. Meedia kaudu tuleb kasutada ka ühiskonna arvamusi, kes kannaksid edasi positiivset sõnumit ja hoiatust.

2. Liiklusturvalisus

Rahvusvahelises võrdluses on Eesti kuni 2005. aastani suhteliselt positiivse arenguga Baltimaade liiderriiik. Liiklusohutuse tase (hukkunute arv 1000 elaniku kohta) on parem kui Lätil ja Leedul. Taasiseseisvumisest alates kuni aastani 2005 vähenes väljaspool asulaid hukkunute arv 2 korda ja asulates 6,1 korda. 2003-2005 püsis liikluses hukkunute arv viimaste aastakümnete madalaimal tasemel. Paranenud on mitmete liiklusohutuslike meetmete järgimine (99% sõidukijuhtidest kasutab valgel ajal päevasõidutulesid, 76% juhtidest turvavööd, paranenud on jalakäijahelkurite kasutamine

ja vähenenud ebakainete juhtide osakaal liikluses). Paranenud on liiklusohutuse alased hoiakud ühiskonnas. Liiklejad oskavad ette näha ja tunnetavad liiklusega kaasnevad ohte.

Hoolimata suhtelisest kõrgest liiklustihedusest, ei teki Eesti maanteedel tavaolukorras ummikuid, kus sõidukite kiirus märkimisväärselt langeks. On alustatud liiklusohutuse kohtade ohutustamise programmi realiseerimist maanteedel. Linnades pööratakse rohkem tähelepanu tänavate rekonstrueerimise käigus turvalise liikluskeskkonna kavandamisele.

Läbi on viidud uurimistööd automaatse kiiruskontrolli kaamerate kasutamise võimaluste ja võimalike paigalduskohtade väljaselgitamiseks, samuti uuritakse regulaarselt mootorsõidukite läbisõitu Eesti teedevõrgul ning liiklejate käitumisharjumusi ja hoiakuid liikluses. Liiklusõnnetuste asukoha määramisel kasutatakse GPS-seadmeid, mis võimaldab nende täpsemat lokaliseerimist. Liikluskasvatuse on üldharidussüsteemi kohustuslik osa ning toimib riiklike õppekavade alusel.

2002. aastal toimunud karistusõiguse reform mõjutas liiklusohutust positiivses suunas. Väärteomenetluse seadustikuga nähti ette väärtegude menetlemine ainult kirjalikus menetluses. Liiklusalaste väärtegude eest ettenähtud rahaträhvi ülemmäär tõusis 18 000.- kroonini, mis preventiivse tegurina tõstis teatud kategooria liiklejate õiguskuulekust. 2005. a II poolaastal jõustus liiklusseaduse muudatus, mis võimaldab kohtuvälisel menetleja teatud liiklusväärtegude eest kohaldada lisakaristusena juhtimisõiguse äravõtmist.

Tõusnud on politsei liiklusjärelvalve teostamise võimekus õhus, vetel, maastikul, jalg- ja mootorratastel. Tugevdatud on järelvalvet meelelahutus- ja hobispordiks kasutatavate liiklusvahendite üle (ratasmaastikusõidukid, väikelaevad, jetid, mootorsaunid hobuveokid, jalgrattad). Kõik politseiprefektuurid on tunnistatud pädevateks mõõtjateks mõõteseaduse mõttes. Välja on töötatud ja kehtestatud ülepolitseilised ühtsed mõõtemetoodikad, mis välistavad mõõtetulemuse subjektiivsuse ja mitmetimõistetavuse. "Kõik puhuvad" politseioperatsioonide andmetel on vähenenud juhtimiselt avastatud roolijoodikute osakaal. Politseioperatsioonidega tekitatud subjektiivne risk on kõrge efektiivsuse ja vähekulukate toimingutena rakendatud alkoholi kahjude tõenduspõhiseks vähendamiseks. Kasvanud on kergliikluse üle teostatud järelvalvele pühendatud liiklusjärelvalve alane tööaeg ja kergliiklejate poolsete liiklusõnnetuste rikkumiste avastamine.

Õnnetuse põhjuste analüüsi ja liiklusohutuse audititega tuuakse küll välja liiklusohutlikud kohad, kuid puudub projekteerimisvõimekus ja rahastamine vajalike ümberehituste teostamiseks. Liiklusohutuse auditeerimise/inspektoerimise süsteem pole käivitunud, puudub kompetentsus liiklusohutuslike meetmete kasutamisest ja planeerimisest, eriti kohalike omavalitsuste osas. Majandusolukorra üldise halvenemisega kaasnev korraaitsele ja erinevatele sidusprogrammidele eraldatava ressursi vähenemine samaaegse sotsiaalsete pingete kasvu ning kuritegevuse võimaliku suurendamise taustal.

Liiklusohutuse alase tegevuse parema ühtlustamise ja koordineerimise kaudu oleks võimalik muuta riikliku liiklusohutuse poliitika väljatöötamise, rakendamise ja järelvalve protsess terviklikuks ning kõigisse poliitika kujundamise faasisse tuleks kaasata vajalikud huvigrupid. Valdakonda käsitlevad strateegilised dokumendid tuleks süstematiseerida ja seostada üksteisega. Rahastamine tuleks muuta stabiilseks, et seeläbi tagada piisavad ressursid liiklusohutusprogrammis kavandatud meetmete realiseerimiseks ja infrastruktuuri kvaliteedi parandamiseks.

Liiklusjärelvalve korraldamine tuleks muuta tõhusaks meetmeks liiklusõnnetuste ennetamisel ja liiklejate käitumisharjumuste kujundamisel. Liiklusjärelvalve alaseks tegevuseks on Euroopa Komisjoni 2003. aasta oktoobris kujundanud omad soovitusel, milles on pööratud tähelepanu sõidukite juhtimise vähendamisele joobeseisundis, sõiduki turvavarustuse kasutuse suurendamisele, lubatud suurima sõidukiiruse ületajate vähendamisele ning professionaalsete juhtide sõidu- ja puhkeajarežiimist kinnipidamisele. Kontrollimisel tuleks pöörata suuremat tähelepanu sisulisele liiklusohutuse parendamisele. Tõhusa panuse peaks andma automaatse liiklusjärelvalvesüsteemi kasutuselevõtt.

Liikluskasvatust tuleks arendada kõigi sihtrühmade (lapsed, täiskasvanud, jalakäijad, sõitjad, juhid) lõikes. Koolieelse lasteasutuse õpetaja ning aine- ja klassiõpetajate õppekavasid tuleks täiendada liiklusohutuse temaatikaga. Ühtlasi tuleks edasi arendada koolieelse lasteasutuse õpetajate, üldhariduskooli klassiõpetajate ning huvijuhtide liikluskasvatusalase täiendkoolituse süsteemi. Koolieelsete lasteasutuste ning põhikooli- ja gümnaasiumi riiklikud õppekavad tuleks uuendada liiklusohutuse osas. Kõikides koolieelsetes lasteasutustes ning üldhariduskoolides tuleks saavutada olukord, kus liiklusohutusala õpetus toimub vastavalt riiklike õppekavade, kooli õppekavade ning kooli tööplaanide alusel. Sellejuures tuleks silmas pidada, et liiklusohutusala õpetus oleks lõimitud nii aineõpetusesse kui ka huvitegevusse. Jalgratturite ja mopeedijuhtide koolitust juhiloa saamiseks tuleks hakata läbi viima kohalike omavalitsuste toel kooli huvialaringides ja avatud noortekeskustes. Liiklusohutuskampaaniate kaudu on võimalik tõsta veelgi enam üldsuse teadlikkust ja kujundada avalikku arvamust liiklusohutuse teemal. Efektiivsuse tagab erinevate liikluskasvatusemeetmete oskuslik kooskasutamine ning liiklusohutusabinõude (intensiivne järelvalve, seadusandluse täiendamine, vahetu teave kohalikul tasandil, muutused liikluskeskkonnas) samaaegne rakendamine. Parandada tuleks mootorsõidukijuhtide ja liikluskorraldamisega seotud spetsialistide koolitust. Autokoolide koolituse kvaliteeti tuleks hakata süsteemselt analüüsima mitte teoreetiliste teadmiste, vaid noorte autojuhtide toimetuleku osas liikluses koos vastavate indikaatorite määratlemisega.

Transpordi, planeerimise ja liiklusohutuse spetsialistide kõrghariduskoolituse kvaliteeti tuleks oluliselt parandada. See võimaldaks nii riigistruktuuridesse kui kohalikesse omavalitsustesse suunata ettevalmistatud ja kompetentseid spetsialiste. Juhtide tervisekontroll tuleks muuta sisuliseks lähtudes muude Euroopa riikide praktikast. Seadustada tuleks liiklusohutuse spetsialistide täienduskoolitusele suunamine ning liiklusest kõrvaldamise täiendavad võimalused.

Infrastruktuuri renoveerimisel ja ehitamisel tuleks senisest enam arvestada liiklusohutuse põhimõtetega. Uute tehnoloogiate katsetamine ja väljaehitamine suurendab liiklusohutust. Silmas tuleks pidada riskirühmade (lapsed, puudega inimesed, eakad jne) ning erinevate liikumisviiside (kergliiklus, ühistransport) vajadusi. Alustada tuleks suurte liikluskõormusega maanteedekonstruktsioonide, sealhulgas ristmikute ehitamist mitmetasandilisteks. Teede arendamisel tuleks keskenduda teede kvaliteedi süstemaatilisele parandamisele taastusremondi, uuendamise, hoolde- ja ehitustööde kaudu, arvestades majandustegevuse analüüsi ja liiklustiheduse prognoosi, regionaalseid vajadusi ning Euroopa Liidu transpordipoliitikat. Kindlasti tuleks eelisarendada ühistransporti ning seeläbi luua elanikele liikumisvõimalused isiklikku transporti kasutamata.

3. Terrorismivastase tegevus

Eesti on ratifitseerinud kõik jõustunud ÜRO terrorismivastast võitlust käsitlevad konventsioonid ning võtnud vastu valdkonda reguleerivad olulisemad seadused. Lisaks on Vabariigi Valitsus 17.08.2006.a kinnitanud Eesti terrorismivastase võitluse põhialused ja tegevuskava. Tegemist on dokumentidega, mis määratlevad ära riigi terrorismivastase võitluse peamised eesmärgid ning nende täitmiseks vajalikud arendustegevused.

Terrorismioht on Eestis endiselt madal, kuigi see on viimaste aastate jooksul tulenevalt maailmasündmustest tõusnud. Terrorismi ennetamiseks tehtav rahvusvaheline koostöö ja infovahetus partnerteenistustega on suhteliselt efektiivne. Lisaks rahvusvahelisele koostööle on terrorismivastases võitluses oluline roll siseriiklikul koostööl. Ka selles suhtes on ametkondadevaheline üldine infovahetus muutunud aastatega süsteemsemaks ja eesmärgipärasemaks.

Eestis ei tegutse terroristlikke rühmitusi, samuti ei ela siin teadaolevalt rahvusvaheliste terroriorganisatsioonide liikmeid või toetajaid. Seetõttu on õiguskaitseorganid pööranud terrorismi ennetamiseks erilist tähelepanu just võimalike radikalismiilmingute väljaselgitamisele, sest radikalismi ülekasvamise ekstreemismiks ja edaspidi terrorismiks on rahvusvahelisi kogemusi silmas pidades üsna tõenäoline. Samas on Eesti islamikogukond küllaltki väike ja senini mitteradikaalselt meelestatud ning õiguskaitseorganid omavad nende tegevusest küllaltki head ülevaadet.

Koostöö terrorismi rahastamise ja sellega seonduva rahapesu tõkestamiseks on võrreldes varasemate aastatega tunduvalt paranenud ning probleemide olemasolu on suudetud teadvustada. Krediitiasutustele on töötatud välja indikaatorid terrorismi rahastamise kahtlusega tehingute tuvastamiseks ning püütud krediitiasutuste teadlikkust vajalike meetmete rakendamise osas pidevalt tõsta.

Eesti pöörab kõrgendatud tähelepanu strateegiliste kaupadega seonduva salakaubanduse ennetamisele ja tõkestamisele. Seejuures teostatakse jätkuvalt kontrolli ka nende ettevõtete üle, mis taotlevad lube strateegiliste ja eriluba nõudvate kaupade sisse- ja väljaveoks. Ettevõtete teadlikkus kehtestatud piirangutest kinnipidamisel on aastatega pidevalt tõusnud.

Tsiviilkäibes oleva lõhkematerjali kogus on oluliselt vähenenud ning plahvatuste arv Eestis on langenud minimaalse tasemeni.

Alustatud on kõrge rünnakuriskiga ja elutähtsate objektide nõustamist turvalisuse tagamisel, samuti toimub senisest süsteemsemalt ka riigivisiitide ja suurürituste turvalisuse tagamine.

Viimastel aastatel on korraldatud mitmeid siseriiklikke ja rahvusvahelisi terrorismialaseid kriisiõppusi, millest tulenevalt on valmisolek hädaolukordade lahendamiseks paranenud.

Peamiseks ohuteguriks Eesti jaoks on rahvusvahelised terroristlikud rühmitused, eelkõige Al-Qaida ja selle ideoloogiat järgivad väiksemad rühmitused. Al-Qaida liidrid on korduvalt ähvardanud terrorirünnakutega kõiki USA välispoliitikat toetavaid riike, kelle hulgas on ka Eesti. Lisaks Al-Qaida juhtimisel toimepandavatele rünnakutele on uue ohuna tekkinud väiksemad terroristlikud

grupid, kes lähtuvad küll Al-Qaida ideoloogiast ja juhtnööridest, kuid ei ole viimasega seotud. Kuna sellised grupid on kinnised ja tegutsevad iseseisvalt, on nende tegevust raske tuvastada.

Mitmete riikide islamikogukondades üha enam levivast radikaliseerumisest tulenevalt on eelnimetatud grupe viimastel aastatel tekkinud üha rohkem ka Euroopas. Euroopas tegutsevad terroristirühmitused on ohuks Eestile, kuna selliste rühmituste liikmetel, kes on enamasti kas Euroopa Liidu kodanikud või omavad mõne Euroopa Liidu liikmesriigi elamisluba, on Eestisse lihtne saabuda. Kuigi sellised rühmitused on peamiselt orienteeritud rünnakute korraldamisele oma elukohariigis, võivad nad teatud sündmuste ajal korraldada rünnakuid ka Eestis.

Eestiseselt mõjutab terrorismi levikut oluliselt just suurenev immigratsioon nn riskiriikidest ning piirikontrolli kadumine Seoses Schengeni õigusruumiga liitumisega. Eestit üha tihedamalt külastavaid välisriikidest pärit fundamentalistliku islami levitajaid tuleb pidada terroriohu allikaiks seetõttu, et selliste isikute tegevuse tulemusena võivad Eestis elavad moslemid omaks võtta radikaalse islami. Euroopa riikide praktika näitab, et mida suurem on islami kogukond, seda suurem on ka radikaalselt meelestatud isikute osakaal ning sellest tulenevalt ka terrorioht. Seega ei ole Eestis moslemite arvu olulisel suurenemisel välistatud võimalus, et ka siin tekivad radikaalsed ja terroristirühmitused, mis kavandavad rünnakuid Eestis või mujal. Terrorismi ennetamiseks on seetõttu oluline jätkata Eesti senist konservatiivset immigratsioonipoliitikat.

Senisest põhjalikumalt tuleb analüüsida ka teiste kultuurikeskkondade mõjusfääris olevate Eestis elavate erinevate ühiskonnagruppide sotsiaalmajanduslikke probleeme, sest eestivaenuliku välispropaganda tulemusena võivad need grupid ühiskonda samuti destabiliseerida ning põhjustada radikaliseerumist ja ekstremismi.

Radikaliseerumise ja klassikaliste terrorismiilmingute ennetamise kõrval tuleb tänapäeval üha enam tähelepanu pöörata nn küberterrorismiga seonduvatele probleemidele. Nimelt võidakse ka küberrünnakute abil destabiliseerida olukorda riigis, üritades sellega saavutada teatud poliitiliste eesmärkide täitumist. Tegemist on uue ja veel suhteliselt tundmatu tegevusvaldkonnaga, mille osatähtsus tulevikus kindlasti suureneb.

Mitmed kavandatud õiguslikud meetmed (sh rahvusvahelise õiguse instrumendid) ei ole veel täies mahus rakendunud. Samuti ei ole tähtaegselt täidetud mitmed Eesti terrorismivastase võitluse tegevuskavas kindlaks määratud arendustegevused. Nii näiteks on mõned terrorismivastase võitluse tegevuskavas ettenähtud õigusaktide muutmise ettepanekud lükatud tagasi. Samas tuleb aga arvestada, et just Eesti terrorismivastase võitluse tegevuskava terviklikul elluviimisel ning kõigi seal loetletud tegevuste täitmisel on terrorismioht Eestis senisest tõhusamalt ennetatud.

Terrorismi finantseerimisel kasutatakse maailmas järjest rohkem keerulisi rahvusvahelisi rahapesuskeeme ja alternatiivseid rahasiirdamiskanaleid (nt elektroonilise raha vahendajad). Kuna nende tuvastamine on tavapärasest keerulisem, siis tuleb nende avastamiseks pöörata erilist tähelepanu just teabehankelisele tegevusele ning infovahetusele koostööpartneritega. Samas tuleb loomulikult terrorismi finantseerimise tõkestamiseks pidevalt tõsta ka ametlike krediitiasutuste teadlikkust.

Reisijate ning veoste kontroll sadamates ja laevadel aga ka vabatsoonis ja vabaladudes ei ole ressursside piiratusest tingitud põhjustel piisav. Julgeolekumeetmete ebapiisav rakendamine raskendab aga nii strateegiliste kaupade salakaubanduse tõkestamist kui ka kontrolli terrorismiga seotud isikute Eestisse saabumise üle.

Kuigi plahvatuste arv on Eestis viimaste aastate väikseim, on Eestis endiselt ebaseaduslikus käibes suurtes kogustes laskemoona, tulirelvi ja kunagistelt lahinguväljadelt välja kaevatud ning militaarstruktuuridest pärinevat lõhkeainet, mida võidakse kasutada plahvatuste või muude terrorismiga seotud kuritegude toimepanemisel. Lisaks tuleb pidada silmas, et Euroopa Liidu liikmesriikide sisepiiride vähendatud piiri- ja tollikontrollist tulenevalt, võidakse Eestit kasutada ka tulirelvade, laskemoona ja lõhkematerjali ning muude strateegiliste kaupade (sh radioaktiivsete ainete) salakaubaveoks. Teadaolevalt kasutatakse terroristliku rünnaku teostamiseks maailmapraktikast lähtuvalt järjest rohkem isevalmistatud lõhkematerjale ning tsiviilkäibes olevaid keemilisi, radioaktiivseid või toksilisi aineid.

Terroritegevuse eesmärkidest tulenevalt on tõenäolisteks terroristide sihtmärkideks isikud või objektid, mille ründamine tekitab laia avalikkuse tähelepanu (riigijuhid ja kõrged väliskülalised, aga ka näiteks valitsusasutused, välisriikide esindused, lennujaamad, sadamad jms). Arvestades asjaoluga, et Eesti osaleb muuhulgas rahvusvahelistes sõjalistes missioonides, toetades terrorismivastaseid operatsioone, siis ei ole eelnimetatud objektide vastu suunatud ründed ka Eestis täielikult välistatud. Kõrge rünnakuriskiga ja elutähtsate objektide nimekirja koostamine on pooleli, samuti on vajalikul määral välja töötamata niisuguste objektide kaitseks rakendatavate meetmete süsteem. Eraõiguslike juriidiliste isikute kohustused kõrge rünnakuriskiga objektide kaitseks ning riigi osalemine nende kohustuste täitmiseks tehtavates suuremahulistes investeeringutes vajab täpsemat piiritlemist. Riiklikul tasemel visiitide ja üleriigilise tähtsusega ürituste turvalisuse tagamise kord vajab kaasajastamist. Lisaks puudub nõutaval tasemel tagavaralennuväli võimaliku renegaatlennuki käitlemiseks, samuti ei ole piisav ülelennunduse julgestusalane järelevalve.

Tõhustamist vajab terrorirünnaku tagajärgede likvideerimise võimekus. Täpsemalt vajab piiritlemist ja õiguslikku reguleerimist ka erinevate asutuste pädevus ja ülesanded kriisiolukordades tegutsemisel. Kriisiõppuste korraldamine ei ole praegusel hetkel regulaarne ega piisav. Seejuures tuleks kriisiõppusi korraldada nii maismaal, merenduses kui lennunduses ning kaasata nende läbiviimisesse kõik asjassepuutuvad asutused. Lisaks puuduvad õiguslikud regulatsioonid Kaitseväge ja Kaitseliidu kaasamiseks kriisiõppustesse ja võimalikesse terrorismiga seotud hädaolukordade lahendamisse. Eriüksustel puudub võimekus tegutsemiseks erinevates ilmastikutingimustes, DVI meeskonna varustus on amortiseerunud.

Terrorismivastase võitluse areng Eestis sõltub otseselt maailmas toimuvatest protsessidest. Mida suurem on terrorioht maailmas, seda suurem on ka tõenäosus, et Eestis pannakse toime terroriakt. Hetkel ei ole prognoositav, et terrorioht maailmas väheneks lähiaastatel, mistõttu tuleb terrorismivastast võitlust jätkuvalt arendada ja efektiivsemaks muuta. Eestil on hetkeseisus võimalik õppida teiste riikide kogemustest ning ennetada mitmete Euroopa riikide praegust olukorda, kus on kanda kinnitanud kohalikud terrorirühmitused.

Kuna tulevikuohutude ennetamine on Eestile esmatähtis, siis tuleb terrorismivastases võitluses keskenduda peamiselt radikaliseerumise ärahoidmisele ning terroriorganisatsioonidesse värbamise ja

nende finantseerimise tõkestamisele. Samas on oluline tagada ka valmisolek professionaalseks tegutsemiseks terrorismist põhjustatud hädaolukorras ning võimekus terroriakti tagajärgede likvideerimiseks. Terrorismivastase tegevuse võimalikult tõhusaks korraldamiseks ning sünergia saavutamiseks on vaja tagada usaldusväärne koostöö kõigi terrorismivastase võitlusega seotud avalik-õiguslike ja eraõiguslike juriidiliste isikute vahel.

Terrorismivastase tegevuse tõhustamiseks tuleb pidevalt suurendada teabehanget radikaliseerumise ennetamiseks Eestis. Eriti olulisel kohal on seejuures kindlasti just immigratsiooni kontrolli all hoidmine ning piirikontrolli kadumisel efektiivsete kompensatsioonimeetmete rakendamine. Kui vajalikke meetmeid ei rakendata, jätkub olukord, kus õiguskaitseorganitel ei ole operatiivset ülevaadet Eestisse saabunud võimalikest terroriorganisatsioonide liikmetest, mis toob pikemas perspektiivis kaasa terrorismiohu suurenemise Eestis.

Lisaks eelnimetatud meetmetele on kindlasti oluline ka kõigi teiste Eesti terrorismivastase võitluse tegevuskavas kindlaks määratud arendustegevuste rakendamine ning koostöö arendamine riigiasutuste ja erasektori vahel. Üksnes Eesti terrorismivastase võitluse tegevuskava kõigi meetmete elluviimisel ning koostöös kõigi asjassepuutuvate asutustega on võimalik terrorismiohtu Eestis pärssida.

Oluline on jätkata ka Eesti senist konservatiivset immigratsioonipoliitikat ning töötada välja efektiivselt toimiv kompensatsioonimeetmete süsteem. Kompensatsioonimeetmetena tuleks muuhulgas kohustada lennu-, laeva-, turismi- ja majutusasutusi tagama pädevatele õiguskaitseorganitele juurdepääs nende poolt kogutud reisijaid ja külastajaid puudutavale teabele ning seda teavet säilitama. Samuti tuleks kohustada mobiilside operaatoreid müüma isikustamata kõnekaarte isikut tõendava dokumendi alusel.

Terrorismi finantseerimise ja sellega seonduva rahapesu tõkestamiseks tuleks tõhustada sellealast selgitustööd krediitiasutustes, töötada välja meetmed alternatiivsete rahasiirdamiskanalite tuvastamiseks ning kaasajastada pidevalt vastavaid õiguslikke regulatsioone. Erilist tähelepanu tuleb pöörata Moneyval'i hindamisvisiidi käigus tuvastatud puudujääkide kõrvaldamisele ning FATF'i terrorismi rahastamise tõkestamist puudutava 9 erisoovituse rakendamisele. Sellega seoses tuleb riigil koostada muuhulgas mittetulundusühingutega seonduv terrorismi rahastamise ohuhinnang.

Saavutamaks paremat kontrolli lõhkeaine ametliku käitlemise üle, tuleks riiklikul tasandil kehtestada lõhkeainepakendite märgistamise nõue, mis praegusel hetkel puudub. Täpsustamist vajaksid ka suuremahuliste ohtlike veoste liikumist ja kontrolli puudutavad regulatsioonid. Samuti tuleks vaadata üle radioaktiivsete-, bioloogiliste- ja keemiliste rünnakute tõkestamiseks vajalik õiguslik regulatsioon ja ressursid.

4. Julgestustegevus

Igapäevane koostöö julgestusvaldkonnas toimib (sh rahvusvaheline) erinevate ametkondade vahel, kusjuures tegevuspiirid on enamuses määratletud ja neid aktsepteeritakse ka julgestatavate poolt.

Väljakujunenud on tegevuspraktika ja tavad julgestatavate isikute ametkondades. Ühte teenistusse (Julgestuspolitsei) on koondunud nii ihukaitse, objektivalve (sh kiirreageerijad e märul) ja

eskort/liiklus. See tähendab, et Julgestuspolitsei suudab oma jõududega teha 90% julgestatavate isikutega seotud tegevustest ja 3/4 kogu väliskülaliste visiitide julgestamisega vajalikust tööst.

Tänane tehniline võimekus on parem kui kunagi varem - sõidukid (sh kuulikindlad), relvastus, valveseadmed, sidevahendid jms.

Julgestustegevuse ülesanded on Politseiseaduses ja Vabariigi Presidendi ametihüve seaduses rahuldavalt sätestatud, kuid julgestustegevust, kui sellist seadus otseselt ei reguleeri - liikluse (inimesed, sõidukid) piiramine, peatamine või sulgemine, objektide juurde ja sissepääsu piiramine või sulgemine, inimeste ja firmade taustakontroll, eraisikute ja firmade omandi kasutamine julgestustegevuse vajadusi arvestades, teabe kogumine ja analüüs jpm on reguleerimata. Kaasajastamist vajab riiklikul tasemel visiitide ja üleriigilise tähtsusega ürituste turvalisuse tagamise kord.

Probleemiks on asjaolu, et julgestustegevuses ei tunne vaenlast ära, sest ta on meie sarnane ja meie hulka sulandunud. Ühtlasi on süvenemas kvalifitseeritud ja motiveeritud töötajate nappus. Samaaegselt on julgestustegevuses probleemiks ka igapäevane rutiin ja julgestatavate ning julgestajate poolt suhtumine "meil ei ole ju midagi juhtunud".

Ees seisab üleminek julgestatavate isikute vastu suunatud rünnakute ennetamisele ja tõkestamisele läbi teabe- ja vajadusepõhise julgestustegevuse (vajalikud muudatused seadusandluses), sh julgestatavatele isikutele optimaalsete julgeoleku meetmete rakendamine regulaarsete ohuhinnangute alusel. Tagada tuleb informatsiooni kogumine mahus ja ulatuses, mis on asjakohane nii sisu kui ajalises mõttes. Leida sobilik koostöövorm Julgestuspolitsei, Kaitsepolitsei, Keskkriminaalpolitsei ja kaitsejõudude vastavate struktuuride vahel ning see seadustada.

Samuti on vaja lähitulevikus objektiivselt hinnata praegust julgestustegevuse ülesehitust, selle tagamise kaasatud institutsioone ja nende pädevusi ning määratleda selle tegevuse optimaalsed vormid nii seadusregulatsiooni, juhtimisahela kui ressursikasutuse osas.

Perioodiliselt tuleb üle vaadata kõrge rünnakuohuga objektide nimistu, koos asjakohaste kaitseplaanidega. Nendes plaanides loetleda üles objektide erinevad ohusituatsioonid ja kirjeldada erinevate ametkondade ja allasutuste koostööd kriisisituatsioonides (raadioside, käsuliinid jne.) Võtta kasutusele objektide tehnilise valve uue põlvkonna elektrooniline valvesüsteem.

Analüüsimist vajab kindlasti koostöö vajadust/võimalusi koolituste ja väljaõppe osas kaitseväge ja kaitseliidu vastavate üksuste vahel.

Määrata tuleb kindlaks kaitseministeeriumi valitsemisala võimalik toetus julgestusoperatsioonidele: liikuvvahendid (maantee mootorsõidukid, paadid), inimressurss (vabatahtlikud kaitseliitlased, tegevteenistuses olevad kaitseväelased, ajateenijad), pääste- ja pioneeritehnika (generaatorid, mootorsaed, pumbad, ekskavaatorid, kraanad jne).

5. Merepääste

Läänemere veeteedel seilab päevas keskmiselt 2000 laeva. Eesti merealadel toimub aktiivne liiklus umbes 10 000 ruutkilomeetri suurusel alal. Navigatsiooniperioodil lisanduvad tuhanded lõbusõidulaevad. Mere- ja siseveeteede navigatsiooni-märgistused ei vasta liiklusohutuse kvaliteedile ja võimsusele. Külmade talvede ajal võib esineda jäämurdeprobleeme, mis halvendab meresõiduohutust. Viimase 10 aasta jooksul on Lääne- Eesti merealadel esinenud kõige rohkem otsingu- ja päästetöid, samas puudub piisav päästevõimekus. Igal aastal tekivad olukorrad, kus kalamehed teostavad kalapüüki (põhiliselt Peipsi, Pihkva ja Lämmi järved ning Pärnu laht) vaatamata jää pealemineku keelustamisele või halba jääolukorda arvestamata. Keskmiselt 2-3 nädalat aastas kestab periood, kus jääolud ja navigatsioonitingimused on eluohtlikud. Ohtu võivad sattuda harrastuskalurid, kes üldjuhul ei tunne ega tea ohtusid, mis neid varitsevad jääl viibides. Näiteks 2007. aastal tuli piirivalvel korraldada lühikese jäälagunemise perioodi jooksul märtsi alguses 4 merepäästeoperatsiooni, mille käigus oli kriitilistes oludes Pärnu lahe ja Peipsi järve jäält tarvis ära tuua kokku 28 hätta sattunud inimest. Sealhulgas oli kaks juhust kui inimesed jäid jäält hätta sõiduautodega ning ühe operatsiooni käigus oli tarvis ära tuua lühikese aja jooksul koguni 20 inimest. 2007. aastal viidi Eesti päästepiirkonnas läbi 20 mereotsingute ja –pääste operatsiooni. Hädas oli 55 inimest, kellest päästeti 52.

Piirivalvel on otsingu- ja päästetegevuse (SAR – *Search and Rescue*) läbiviimiseks olemas kogemustega ja väljaõppinud isikkoosseis. Patrull ja päästetegevuseks on 2008 aastal kasutada kaks kopterit (AW-139 ja MI-8). Lisaks soetatakse 2008. aasta lõpus juurde üks kopter AW-139, mis vahetab välja MI-8, mille lennuressurss ammendub 2009. aastal. Uute kopterite kasutusele võtmine loob võimaluse ka idapiiril õhust välispiiri patrullimisele. Patrullimiseks ja otsingutöödeks on kasutada kaks lennukit L 410. Abivajajate otsingu- ja päästeoperatsioonide läbiviimiseks on uuele helikopterile AW-139 soetatud otsinguvahendite komplekt *FLIR (Forward Lookong Infra Red e soojuskaamera)*, mille abil on võimalik ööpäevaringselt teostada otsinguid, eristades vettesattunud abivajajat tugeva lainetuse tingimustes ning maismaa taimestikuga taustal. Merel õhust patrullimise võimekus (3 lendu nädalas) ja *SLAR/LIDAR* tehnoloogia kasutusel võtmine alates 2008. aastast suurendab vaatlusulatust ja pimedal ajal rikkumiste avastamise võimekust.

Helikopterite patrullide ja SAR võimekus on täna Tallinna keskne. Lennusalga alakomplekteeritus ei võimalda tagada 24 tunnist valmisolekut 15 minutiliseks väljalennuks. Helikopterite valmidus õhku tõusmiseks Tallinna Lennuväljalt on tööpäevadel tööajal 15 minutit ning töövälisel ajal 1 tund. Helikopteriga on tööajal võimalik jõuda abivajajani lennuilma korral 1 tunni 45 minuti jooksul kogu Eesti päästepiirkonnas. Tallinna piirkonnas on tööajal võimalik jõuda abivajajani lennuilma korral poole tunni jooksul (ühele SAR operatsioonile). SAR operatsiooniks on võimalus appi kutsuda Soome Piirivalve lennukid (ööpäevaringne 15 minutine õhku tõusmise valmisolek võimaldab Helsingi piirkonnast jõuda Tallinna piirkonda 30 minuti jooksul) ning.

Peipsi järvel on kasutada aastaringselt kaks hõljukit. Päästetööde läbiviimiseks on rannikukordonites 10 kiirpaati ja 10 patrullkaatrit. Mere- ja järvesündmustele reageerimiseks on soetatud seitse uut RIB tüüpi kummipaati. Renoveeritud on 2 piirivalvelaeva.

Piirivalvelaevade kasutamine kolmes ohupiirkonnas vastavalt riskianalüüsile ei ole võimalik, kuna olemasolevate laevade tehniline seisukord ei vasta nõuetele ning laevameeskonnad ei ole komplekteeritud (seisuga 01.12.2007 mehitatud 83%).

Jääperioodil puudub Lääne-Eesti merealadel piisav ja efektiivne ujuvvahenditega päästevõimekus (hõljuk). Eriti oluline on oht inimestele jääperioodil Pärnu lahel.

2012.a. soovitakse saavutada Tallinna piirkonnas (Eesti- Soome päästepiirkond) ja Kuressaare piirkonnas (Eesti- Rootsi ja Eesti - Läti päästepiirkond) 100% abivajajate päästmine. Suurõnnetuse korral (reisilaeva õnnetus) tagatakse oma lennupäästega kuni 30 inimese päästmine 2h jooksul.

6. Piirihaldus

Riigi julgeoleku tagamiseks korraldatakse Eesti riigipiiril piirivalve tegevusi integreeritud piirihalduse põhimõtetel, mis hõlmab piirikontrolli, oma pädevuse piires kriminaalrajade eeluurimist, väärteoasjade menetlus ning jälitustegevuse teostamist, nelja astmelist kontrollimudelit, rahvusvahelist ja siseriiklikku koostööd. Senine tegevussuund on ennast õigustanud, mida kinnitas *Schengeni* hindamine 2007. aastal, kui piirivalve tegevusele piiride valvamisel anti positiivne hinnang ja alates 21.12.2007 oleme *Schengeni* viisaruumi liikmed.

Välispiiril on piiriületuse korraldamiseks 53 rahvusvaheliseks liikluseks avatud piiripunkti, nendest 38 paikneb merepiiril, 7 õhupiiril ja 8 maismaapiiril.

Patrull- ja vaatlustegevuse korraldamiseks välispiiril on piiripunktide vahelisel alal 23 piirivalvekordonit, neist 10 paikneb merepiiril ja 13 maismaapiiril. Välispiiril paiknevate kordonite võrgustik on välja kujunemas, valdav osa kordonitest on renoveeritud või ehitatud aastatel 1996-2007 *Phare*, *Schengen Facility* ja riigieelarve vahenditest. Piirivalve kordonitest on uusehitisi 9, millest Narva-Jõesuu ja Mustvee kordonid valmisid 2007. aastal. Enamus merepiiril paiknevaid kordoneid vajavad renoveerimist või ratsionaalsemasse kohta uue kordoni ehitamist.

Ebaseadusliku piiriületuse avastamiseks on merealadel ujuvvahendite avastamise võimekus tehniliste seadmetega kuni 90% ulatuses alates 2006. aasta suvest. Schengeni ja Phare toetuste rakendamise suured arengud idapiiril (EL välispiir) tehniliste seadmetega valvekattust kuni 44%-ni.

Valvatavast piirist moodustab merepiir 52% ning idapiiri kogupikkusest on 72% veepiir. Patrulltegevuseks ja sündmustele reageerimise võimekuse tõstmiseks hangiti 12 erinevat tüüpi mootorpaati (66% idapiirile) ning Peipsi järvele täiendav hõljuk. Ülesannete täitmiseks merepiiril renoveeriti vahenditest piirivalvelaevad PVL-103 "PIKKER" ning PVL-107 "KÕU". Piiriveekogudel (jõe- ja järvepiiril) on kasutusel 2 hõljukit ning 22 erinevate võimekustega kaatrit ja 35 mootorpaati.

Piirivalvelaevad baseeruvad Tallinnas Piirivalvesadamas. Laevade ja kaatrite keskmine vanus ületab 30 aastat. Piirivalvesadam on halvas seisukorras ja piirivalvelaevade turvaline sildumine ning paiknemine ei ole halbade ilmastikutingimuste korral tagatud. Piirivalvesadama renoveerimiseks on alustatud eeltöödega.

Piiriületuse tingimuste parendamiseks ja piiriületustoimingute nõuetekohaseks läbiviimiseks renoveeriti *Schengen Facility* programmi vahenditest Narva-2 piiripunkt jalakäijatele, Narva raudteejaamas asuvad teenistusruumid ning reisijate-terminal.

Idapiiril naaberriigi piiripunktide läbilaskevõimest ja töökorraldusest lähtuvalt säilivad väljuval suunal piiriületuse järjekorrad sõidukitele.

Idapiirile loodud kaasaegsed teenistustingimused vastavad enamuses tänapäeva nõuetele, et teostada piisavas ulatuses ja kõrgel tasemel piirikontrolli. Piirivalve mobiilne võimekus sündmustele reageerimiseks nii maismaapiiril kui ka piiriveekogudel on tunduvalt tõusnud seoses uute maismaasõidukite ja täiendavate ujuv vahendite hankimisega. Alates 2007 a sügisest võeti välispiiri piiripunktides kasutusele liikuv läbivalgustusseade.

Globaliseerumine ja tehnoloogia arengud on andnud võimaluse ka organiseeritud kuritegevusele laieneda üle piiride. Reisimine on läinud odavamaks kõigile ka illegaalidele. Ülevedajad ja inimkaubitsejad võivad mängida olulist rolli illegaalses migratsioonis. Koostöö (koos töötamine kui kogemuste jagamine) erinevate ametkondade vahel siseriiklikult ja rahvusvaheliselt infovahetuses osas on määravaks, et avaldada mõju ebaseadusliku tegevuse ennetamisele ja avastamisele. Sisepiiride avamise (piirikontrolli kaotamine sisepiiril) järgselt oleme uues olukorras siseturvalisuse tagamisel nii piirivalvele kui teistele korrakaitse asutustele seda nii riigipiiri valvamisel, avaliku korra tagamisel riigis kui ka piiriüleles jälitustegevuses. Kompensatsioonimeetmete eesmärgiks on säilitada Eesti sisemine stabiilsus ja rahva turvalisus koostöös teiste julgeolekut tagavate ametkondadega Schengeni ühtses viisaruumis võitlemiseks illegaalse immigratsiooniga ja piiriülese tegevusega. Tegevuse rakendamiseks loodi 21.12.2007 neli liikuvat üksust.

Uuendatud infotehnoloogilised süsteemid võimaldavad rakendada kaasaegseid kontrolliseadmeid ja -meetodeid (SiS, VIS, biomeetria rakendused, mobiilsed kontrolliseadmed jms). Piiriületajate kontrollimisel on kasutusel esmatasandi ja täiendavaks kontrolliks vajalikud tehnilised seadmed, et tuvastada võltsitud dokumente. Viimase aasta jooksul on piirivalvurite professionaalsus piirikontrolli protseduurides tõstetud intervjuerimise ja profileerimise teemadel, et tõhusamalt juba piiril avastada rikkujaid ja siseturvalisusele ohuks olevaid isikuid.

Mereala jälgimiseks ja objektide avastamiseks on kasutusel mereseiresüsteem alates 2006., mis koosneb 20 radarist ja 2 vaatluskaamerast. Seiresüsteem katab normaaltingimustes vähemalt 90% territoriaalmerest. Mereseiresüsteemi juhtimine toimub 4 allkeskuse kaudu. Tallinn on ühtlasi juhtiv keskus, kuhu edastatakse kogu radarite informatsioon teistest allkeskustest. Keskustes on rakendatud jälgimisekraanid ja vajalik sidetehnika. Kasutusel olev seiresüsteemi I järk ei võimalda kasutada väliseid andmebaase ega piirivalve infosüsteemi. Suur hulk informatsiooni tuleb sisestada käsitsi.

Maapiir on elektroonilise ja tehnilise valvega kaetud ca 44% ulatuses. Tehnilise valvega katmata piirilõikudel toimub patrull- ja vaatlustegevus jalgsi või sõidukitel. Patrullimise intensiivsus sõltub piirilõigule antud ohuhinnangust⁵. Sõidukitest on kasutusel maastikuaudod, ATV-d ja erivarustusega vaatlusbussid. Talvisel ajal kasutatakse lumesaane ja järvel halbades ilmastikuoludes hõljukeid.

⁵ CIRAM - Common Integrated Risk Analysis Model 2003/ lk 8

Eesti merealad on kaetud *ULL* rahvusvaheliste merekanalite raadiosidega. Kõiki riiklikke struktuure ühendav ametkondadevaheline operatiivraadioside (*ORS*) on valmis. Kõikides piirivalve allüksustes ja piiripunktides on tagatud interneti püsühendus ja vajalike andmebaaside (*SISI*, *PIS*) kasutamise võimekus. On algatatud ühtse piirivalve infosüsteemi loomine.

Piirivalveametnike koolitus toimub Sisekaitseakadeemia piirivalvekolledžis. Piirivalveorganisatsiooni üheks aluseks on professionaalsed piirivalvurid, siis *Schengen Facility* toetuse abil lõpetati 2007. aastal Piirivalvekolledži majutuskorpuse renoveerimistööd, tegevuse tulemusena on õppeasutuses võimalik üheaegselt läbi viia taseme -ja täiendõpet kuni 150-le piirivalvurile.

Põhilisemaks puuduseks piiride kontrollimisel on saanud piirivalveametnike vähesus kriitilistel piirialadel. 2007. aastal täitus piirvanus⁶ 36 piirivalveametnikul ja 2008. aastal 15 piirivalveametnikul. Perioodil 2009-2012 on täitub see vanuseline näitaja 67 piirivalveametnikul. Kriitilisemateks kohtadeks on Kirde ja Kagu PVP kordonid.

Eesti – Venemaa vahelise EL välispiiri Eesti osa tähistuse, väljaehituse ning kulgemise täpse asukoha puudumine suurendab ohtu juhuslike piiriületuste toimumiseks ning vähendab võimalusi avastada ebaseaduslikke riigipiiri ületusi. Süütegude menetlemine on raskendatud, kuna puuduvad ajutise kontrolljoone täpsed koordinaadid.

7. Merereostuse likvideerimine

Soome laht on elava laevaliiklusega Läänemere osa, milles ristuvad Vene, Soome, Rootsi ja Eesti sadamatest väljunud ja nendesse suunduvate reisi –ning kaubalaevade ja tankerite teed. Naftatransiidi mahu suurenemine langeb eelkõige Vene Föderatsiooni naftaterminalide (Ust Luga, Primorsk, St.Peterburg) arvele. Kõige ohtlikum on vedellasti veoseid teostada ühepõhjaliste naftatankeritega, mida tänaseni kasutavad valdavalt mitte EL riigi naftaterminalid. Rahvusvaheliste kokkulepete alusel loobutakse ühepõhjaliste tankerite kasutamisest naftasaaduste veol, vastavalt Rahvusvahelise Mereorganisatsiooni ettekirjutustele ja nõuetele hiljemalt 2010. aastal. 2007. aastal oli Läänemeres ja Soome lahel naftatransiidi maht suurenenud võrreldes 1995. aastaga 20 miljonilt tonnilt 150 miljoni tonnini aastas ning prognooside kohaselt võib naftatransiidi mahuks kujuneda 2015. aastaks 250 miljonit tonni aastas. Meretranspordi mahu jätkuva kasvuga kaasneb mereõnnetuste, sh merereostuse oht laevaliikluse sõlmpunktides - Soome lahe ja Liivi lahe liiklussõlmed (Tallinn-Helsingi, Sillamäe-Kotka ja ida-lääne suunaline laevaliiklus ning Kurakurk). Inimlik eksitus või tehniline rike võib nendes liiklussõlmedes suure tõenäosusega põhjustada laevaõnnetuse, sh ulatusliku reostuse merel.

Koguseliselt suurim merereostus Eestis toimus 2000. aasta septembris, kui tanker *Alambralt* lekkis Muuga sadamas merre ligi 250 tonni masuuti. 2006. aasta jaanuaris jõudis Loode-Eesti rannikule naftareostus, mida korjati üle 10 tonni. rannikureostuse tõttu hukkus ligikaudu 4000 lindu. 2006. aasta märtsis uppus Eesti territoriaalmeres kaubalaev *Runner 4* ning merekeskkonda sattus üle 100 tonni naftasaaduseid. Väiksemaid reostusi mahult alla 10 tonni naftatooteid, mis pole tekkinud õnnetuse tagajärjel vaid lekitatud merekeskkonda tahtlikult laevade poolt, avastatakse pidevalt.

⁶ Piirivalveteenistuse seadus §78, <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12876035>

Kokku avastati 2007. aastal 99 merereostuse juhtumit⁷. Senisest suuremat tähelepanu tuleb pöörata tahtlikule reostamisele. Võrreldes eelnevate aastatega on oluliselt suurenenud pilsivee merre lekitamiste arv. 2012 aastal soovitakse vähendada süüliste reostuste arvu 50 juhtumini aastas.

2007. aastal teostati reostuse avastamise patrulllende kolmel korral nädalas (ühe patrulllennu lennuaeg kuni 3 tundi). Lennukite mootorite ressurss on uuendatud aastani 2009. Piirivalvel on reostuste avastamiseks lennuvahendile paigaldatud mereseireradarsüsteem *SLAR (Side Looking Airborne Radar* - komplektis andmetöötlus- ja salvestusseadmetega, infrapunakiirguse ja mikrolaineanduriga), mis võimaldab samuti halva nähtavuse korral ja pimedal ajal kontrollida enamust mereala. Helikopterile on installeeritud radarsüsteem/laserspetraalanalüsaator *LIDAR (Light Detection and Ranging)*, mis võimaldab koheselt hinnata ja analüüsida avastatud merereostusi. Mõlemat seadet hakati teenistuses kasutama 2008. aasta veebruaris.

16.04.2007 alustas Euroopa Mereohutuse Amet (*EMSA-European Maritime Safety Agency*) satelliitteenuste edastamist liikmesriikidele, eesmärgiga teostada koordineeritud, perioodilist merekeskkonna seiret. Seirelendude efektiivsus on oluliselt kasvanud seoses satelliidi piltide kasutamisega. 2004. aastal avastati 42 reostusjuhtu, 2005. aastal 31 reostusjuhtu, 2006. aastal 62 reostusjuhtu ning 2007. aastal 99 reostusjuhtu.

Eesti Vabariik on võtnud kohustuse viia reostuskorje võimekus *HELCOM* miinimumnõudeni (4,5 km² alalt teostada reostuskorje 12 tunni jooksul). Hetkel on piirivalvel üks reostustõrjelaev PVL-202 "KATI", mille reostustõrje vahendeid ja tehnikat 2007. aastal kaasajastati 18 milj krooni ulatuses.. Hetkel on laeval reostuskorje võimekus 0,6 km² 12 tunni jooksul, ehk 13% *HELCOM* miinimumnõudest, lokaliseerimisvõimekus (200 m avamere õlitõkkepoomi) ning 115t tankimahtu. Reostuskolde piiramiseks merel on olemas 2800 m avamere poome ja 4900m rannikupoome. 2008. aastal renoveeritakse PVL- 107 „Kõu“ multifunktsionaalseks laevaks.

Merereostuse avastamise ja likvideerimise võimekuse tõstmiseks on alustatud tegevusi kahe uue multifunktsionaalse laeva hankimiseks EL struktuurfondi toetusel. Riske vähendavate tegevuste kavandamisel on olulisel kohal piirivalve ujuvvahendite alaliste patrullreidide sageduse suurendamine, alaline kohalolek merel on potentsiaalseid reostajaid korralekutsuv ning seega reostusõnnetusi vältiv meede.

Piirivalve ei oma võimekust õigeaegselt korrastada reostustõrje operatsioonidel kasutatud reostustõrje tehnikat. Probleemne on samuti korjatud reostuse utiliseerimisega seonduv protsess. Logistikakeskuse puudumisel ladustatakse reostustõrjetehnikat jätkuvalt välistes tingimustes, mistõttu lüheneb tehnika ja vahendite eksploatatsiooni aeg.

Eesti Vabariik ei suuda tagada reostustõrjealuse *HELCOM* nõuetele vastava kohalejõudmisaja mistahes punkti vastutusalas (territoriaalmeres ja majandusvööndis) 6 tunni jooksul.

Täiendavalt riigi ressursile on alates 2006. aastast ulatusliku reostuse korral võimalik kasutada Euroopa Mereohutuse Ameti (EMSA) Läänemeres valmiduses olevat 5 tankerit, mis on kohandatud reostuse likvideerimiseks.

⁷ Siseministri 17.01.2008 kk nr 4, SIM valitsemisala hädaolukordade riskianalüüs 2007

8. Tuleohutusala ennetustegevus ja järelevalve

Viimastel aastatel on paranenud päästeala ennetustegevuste rahastamine, samuti tegevuse vajalikkuse teadvustamine erinevatel tasanditel. Päästeameti ja päästeskuste struktuurides on loodud vastavad koosseisüksused. Alates 2004.a viiakse läbi esimese klassi õpilaste ohutusala teadlikkuse tõstmisele suunatud projekti „Nublu kaitseb ja õpetab”, projekti peamised kulud kaetakse erakapitali toel. Alates 2002.a viiakse läbi vabariiklikku päästeala noortelaagrit, mille eesmärk on koondada kokku üle riigi päästeala huviringides tegutsevaid noori. Alates 2002.a korraldatakse päästeala laste loomingu konkursi, mille eesmärk on anda lastele võimalus arutleda tuleohutuse teemadel ja populariseerida laste hulgas päästetöötaja elukutset ning sellele omaseid väärtusi.

Käivitatud on projekt „Kodu tuleohutuks”, eesmärgiga parandada eluruumide tuleohutust inimeste teavitamise ja nõustamise kaudu. Projekti raames toimuvad suitsuanduri vajalikkuse ja hoolduse propageerimiseks meediakampaniad. Kahe kampania märgatavuse tagamiseks viis AS EMOR läbi uuringu.

Samuti viidi „Kodu tuleohutuks“ projekti raames omavalitsustes läbi tuleohutusala infopäevad ja teostati üle 4000 kodukülastuse, eesmärgiga nõustada leibkondi eluhoonete tuleohutuse valdkonnas. Koostöös kohalike omavalitsustega soetati ja paigaldati suitsuandurid sotsiaalselt vähekindlustatud leibkondadele (u 13 350 andurit).

Koostatud on lastele mõeldud trükis „Õnnetus ei hüüa tules“. Valminud on informatiivne kodulehekülg www.kodutuleohutuks.ee. 2009.a 1. juulil muutub suitsuanduri paigaldamine eluhoonetesse kohustuslikuks.

Alates 2001.a korraldatakse õnnetuste ennetamise teemalisi projektikonkursse mittetulundusühendustele.

2008 a. algatati kaks uut lastele ja noortele suunatud projekti. „Komando külastus”, mis on mõeldud 1.- 4. klassi õpilastele ning „Päästja lasteaias”, mis on suunatud 6–7 aastastele lastele. Projektide eesmärgiks on laste tuleohutusala teadlikkuse tõstmine läbi praktiliste harjutuste.

Tuleohutusjärelvalve ametnikud on tõhustanud kontrolli õppeasutuste tuleohutusala koolituse ja evakuaatsiooniõppuste läbiviimise üle. Parandatud on tuleohutusjärelvalve kvaliteeti, lähtudes riskidest ja suurendades tuleohutuse kordusülevaatuste arvu, et tagada ettekirjutuses esitatud puuduste tegelik kõrvaldamine. Suurenenud on algatatud väärtemenetluste ja väärtetoostuste arv.

Alustatud on ka KOV sotsiaaltöötajate koolitust, et laiendada ennetustööd tegevate isikute ringi. KOV toetusel on mitmel pool Eestis paigaldatud sotsiaalhoolekande subjektidele tasuta suitsuandureid, toetatud korstnapühkimise ja pottsepatenuste eest tasumisel. Tuleohutusalal on KOV-d piiranud metsa kasutamist, vähendades sellega riski metsatulekahjude tekkeks. Ühtlasi on kehtestatud tuleohutuse taseme tõstmiseks erinevaid piiranguid (nt koduaias lõkke tegemise regulatsioon heakorraeeskirjades).

Alates 2000. aastast on Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuse juurde moodustatud turvalisuse nõukogu, kuhu kuulub ka Päästeameti esindaja ja mille üheks ülesandeks on ka integreerida tuleohutusvaldkonna temaatika õppekavadesse. 2002. a valmis riikliku õppekava teine versioon, mille kohaselt toimub turvalisuse õpetus läbiva teemana erinevates aineõpetes.

2007. a. valmis eestikeelne õpperaamat “Õnnetusjuhtumid ja turvalisus”, mis lähtub riiklikus õppekavas kõikidele vanusegruppidele ettenähtud teemadest, mis on seotud õnnetusjuhtumitega. 2008. a. ilmus raamat vene keelsena.

Päästeamet on valmis saanud tulekahjude registri, kus menetlusvalves olevad tuleohutusjärelvalve ametnikud sisestavad digitaalsesse andmebaasi kõikide hoonetulekahjude kohta vajalikud andmed. Digitaalne andmebaas võimaldab vaadelda ühe tulekahju kohta 72 erinevat positsiooni. Läbi menetlusvalve ja digitaalse andmebaasi kasutamise on tulekahjude tekkepõhjuste statistikas vähenenud varasemalt ülisuur olnud „muud või kindlaks tegemata põhjused“ osakaal. Andmebaasi kaudu on võimalik teostada erinevaid otsinguid reaalsajas, mille kaudu saab näha nii numbriliselt kui ka graafiliselt tulekahjude tekkepõhjusteid ja tekkekohti nii haldusjaotuse, kui ka ehitise kasutusviisi järgi. Samuti on võimalik saada ammendav informatsioon teostatud tuleohutusülevaatuste kohta. Infobaasi kasutuselevõtmisega on tekitatud selge sidusus tulekahju tekkepõhjuste ja hilisemate menetlusotsuse vahel. 2008. a. alustatakse tulekahju tagajärjel tekkinud varakahju hindamisega.

Tuleohutusjärelvalve on muutunud paindlikumaks. Arvukalt korraldatakse nii plaanilisi, kui ka korralisi tuleohutusülevaatusi ja kogu päästekeskuse tööpiirkonda hõlmavaid tuleohutusreide nii ööklubidesse, kaubanduskeskustesse kui ka kasutusel mitteolevatesse hoonetes. Tuleohu vähendamise eesmärgil on arvukalt kohaldatud haldussundi ning väärtemenetlust.

Valmis on saanud kogu ehitiste tuleohutusala reguleerimine. Lisaks päästeseaduses olevale ehitusloa taotlemiseks esitavatele ehitusprojektide kohustuslikule heakskiitmisele on jõustatud Vabariigi Valitsuse poolt ehitiste tuleohutusnõuded ning lõplikult on valminud ehituslike tuleohutusnõuete standardiseerimine EVS 812. Päästeamet on saanud suurimaks ehitusjärelvalvet teostavaks üleriigiliseks organisatsiooniks teostades ehitusvaldkonnas ligikaudu 9000 erinevat menetlust üle Eesti.

Teenuse kvaliteedi tagamiseks peavad kõrgendatud tuleõnnetuse riskiga kutsealadel töötama üksnes vastava koolituse ning kutseomistamise läbinud töötajad. Koostatud on päästja, päästeinspektori, päästekorraldaja, päästespetsialisti, lõhkemeistri, soojusseadmete käitleja ja nõrkvoolusüsteemide paigaldaja kutsestandardid. Ettevalmistamisel on kutseomistamine korstnapühkijale ja tulekahjusüsteemide paigaldajale, mis saab olema samuti reguleeritud vastava seadusega. Alustatud on pottseppade kutsestandardi koostamist.

Päästeameti viimaste aastate statistika kohaselt toimub aastas keskmiselt ligikaudu 20 000 päästeteenistuse reageerimist vajavat õnnetust, neist ligikaudu 12 000 on tuleõnnetused. Igal aastal hukub tuleõnnetustes ligikaudu 140 inimest. Tuleõnnetuste läbi saab vigastada 120 inimest.

Kulupõlenguid toimub igal aastal üle kolme tuhande ning kulupõlengute tagajärjel hukub ja saab vigastada inimesi, süttib hooned ja metsi. Aastatel 1992 kuni 2007 toimus keskmiselt 200 metsatulekahju aastas ja hävis ca 800 ha metsa aastas. 2007. aastal oli metsatulekahjusid vihmase

suve tõttu oluliselt vähem ning nende kogupindala ulatus võrreldes eelneva aastaga vaid 292,4 hektarini.

Alates aastast 2000 kuni 2007 on Eestis toimunud tulekahjudel hukkunud keskmiselt 143 inimest aastas.

Viimaste aastate andmetel hukkus tulekahjudel, mille põhjuseks oli hooletus, 84% inimestest. Neist hooletu suitsetamise tagajärjel siseruumides hukkus 57 inimest ehk 43% hukkunute üldarvust. Suitsetamisest tingitud tulekahju tekkekohana voodis, diivanil või tugitoolis hooletult suitsetades tehes kaotas elu 16 inimest.

Vanuse järgi oli kõige rohkem hukkunute hulgas 51–60-aastaseid – 31 inimest ja 41-50-aastaseid - 15 inimest. Kindlaks tehtud sotsiaalse staatuse poolest oli hukkunute hulgas enim pensionäre - 40 inimest ehk 30 % hukkunute üldarvust. Viimastel aastatel on pensionäride arv hakanud vähenema ning asenduma noorema generatsiooniga. Valdavalt hukkuvad inimesed tulekahjudel, mis toimuvad eluhoonetes (korter, eramu, talumaja).

Piisaval tasemel ei ole teostatud sotsiaalvaldkonna uuringuid, mis oleksid kasutatavad ennetustegevuse planeerimisel ning sõnumite väljatöötamisel. Tulemuslikkusele aitaks kaasa kindla sagedusega uuringud inimeste hoiakute ja käitumise muutuste kohta ning koduses majapidamises rakendatud meetmete kohta (sh tuleohutuse algteadmised, esmane käitumine õnnetuse korral, suitsuanduri ja tulekustuti olemasolu jne).

Probleemiks on ka tuleohutuse tagamine riigiasutustes. Asendustäitmise ja sunnirahaseadus ei näe sunnivahendi adressaadina ette valitsusasutust ega selle hallatavat riigiasutust, millest tulenevalt ei täideta päästeasutuste poolt tehtavaid riikliku tuleohutusjärelvalve ettekirjutusi. Haldusmenetluse raames ettekirjutuste täitmata jätmise korral kasutatav Vabariigi Valitsuse Seaduse §101 regulatsioon on üksikjuhtumitele kohaldamiseks ebapiisav. Kõige sagedasemateks probleemseteks objektideks on koolid, hooldekodud, muuseumid. Olukord, kus ettekirjutustes esitatud nõudmised ei ole sidustatud planeerimisprotsessiga või kus, riik ei ole seaduskuulekas oma regulatsiooni suhtes, ei ole aktsepteeritav.

Ennetustegevus on hetkel paljuski projektipõhine. Kuigi paljud organisatsioonid teevad projektide abil vajalikku ja kvaliteetset tööd, siis tulemuslikkuse seisukohalt on vajalik projektide järjepidevus ja jätkusuutlikkus. Üheaastase tegevusega, mis on tavaliselt projekti maksimaalseks pikkuseks, ei ole võimalik saavutada stabiilseid tulemusi. Projektipõhine tegevus tekitab organisatsioonidel raskusi ka kvaliteetse tööjõu leidmisel.

Liiga vähestes kodudes on olemas tulekahju avastamisseadmed ja esmased tulekustutusvahendid. Eluhoonete kohta käiv statistika näitab, et on kolm peamist probleemi tuleõnnetuste põhjustena elamutes ja eluruumides: hooletus, kütteseadmete hooldamatus ja rikked ning projekteerimisel ja ehitamisel tehtavad vead.

Allpool toimetulekupiiri elavad inimesed ei ole suutelised panustama turvalisusesse (katkised elektrijuhtmed ja – seadmed, korrastamata küttekolded jms).

Üldised võimalused tuleohutuse edendamiseks põhinevad laiapõhjalisel koostööl, mille eeldusteks on kajastatus valdkondlikes arengukavades ja seadusandlik toetus. Tõhusa ja tõendus põhisele praktikale tugineva tuleohutusala ennetustöö eelduseks on ka stabiilsete ja pikaajaliste koostööpartnerite olemasolu, kelle tegevused ja tulemused on regulaarselt mõõdetavad.

Koolide ja lasteasutuste turvalisusega omavalitsuste tasandil tegeleva koostöövõrgustiku loomine

Sotsiaaltöötajate ja hoolekandeasutuste töötajate ohutusala teadmiste taseme määramine ja koolituste korraldamine koostöös Päästeametiga. Puuetega inimestele võrdsete võimaluste tagamisel ohutusega seotud küsimuste lahendamine koostöös kohalike omavalitsuste ja Päästeametiga. Avahooldusteenuse kavandamisel ohutusala küsimustele lahenduste leidmine koostöös kohalike omavalitsuste ja Päästeametiga.

Õppekavadele vastavate ohutusvaldkonna õppematerjalide ja meetodikate täiendamine ja koostamine (koostöös Päästeametiga). Õpetajate täiendkoolituste korraldamine tuleohutuse valdkonnas.

Tegevusest lähtuva kõrgendatud õnnetusriskiga kutsealade kaardistamine, kutsestandardite koostamine ning kutseomistamise korraldamine. Üldiste ohutusnõuete järgimine on oluline igal kutsealal ning eesmärk on kõikidesse kutsestandarditesse ka vastav nõue sisse kirjutada. Majandustegevuse registris registreerimiskohustusega isikute ringi laiendamine tuleohutusvaldkonna ettevõtjate seas (nt korstnapühkijad, pottsepad jne).

Statistiliste andmete analüüsil põhineva tuleohutusjärelvalve infosüsteemi JÄIS täies mahus tööloendamine, eesmärgiga parendada ennetuse ja tuleohutusjärelvalve töö planeerimist. Infosüsteemi väljatöötamine koostöös Majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumiga ehitada soovivatele isikutele, mis võimaldab leida tuleohutuid lahendusi kavandatavas ehitises. Lisaks on vaja isikute paremaks teenindamiseks edasi juurutada digitaalset ehitusprojektide kooskõlastamise süsteemi ja kodanikusõbralikku klienditeenindust päästeteenistuses.

Uuringute läbiviimine elanikkonna hoiakute ja käitumisnormide määramiseks, tulekahju avastamisseadmete ja esmaste tulekustutusvahendite varustatusest ja kasutamisoskustest.

Päästealal tegutsevate ning ennetustöösse ja päästetöödele kaasatavate vabatahtlike organisatsioonide kaardistamine ning süsteemne kasutamine kompetentside ja piirkondade järgi.

9. Õnnetusteade menetlemine ja päästetööde läbiviimine

Hädaabikõnedele vastamiseks on tagatud Häirekeskuse ööpäevaringne tehniline ja teenistuslik valmisolek. Selleks on integreeritud ja dubleeritud Häirekeskuse regionaalsete keskustesisesed ja keskustevahelised side- ja IT-alased süsteemid. See võimaldab säilitada keskuste katkematu tööd. Ühtlasi võimaldavad need vajadusel delegeerida hädaabikutsete menetlemise osaliselt ajutiselt vähem koormatud Häirekeskuse keskusele (kõnede ülevoolusüsteem).

Õnnetusteadete menetlemise kvaliteedi parandamise ning ühtlustamise eelduseks on professionaalse väljaõppe olemasolu. Alates 2006.a sügisest toimub päästekorraldajate kutseõppe läbiviimine Sisekaitseakadeemia Väike-Maarja päästekooli baasil.

Koostöös Sotsiaalministeeriumiga on väljatöötatud, testitud ning täiendatud meditsiinialaste väljakutsete menetlemise- ning edasiste nõuannete andmise standardid.

Häirekeskuse kõikides keskustes on juurutatud sarnastel alustel töökorraldus, võimaldamaks üle minna ühesugustel põhimõtetel õnnetusteadete menetlemisele kogu riigi ulatuses.

Päästetööde valdkonnas on uus teenistumudel käivitatud 2008. aastaks planeeritud mahus, vastavalt sellele on komplekteeritud isikkoosseisuga päästekomandod ning korrapidamisgrupid ja tagatud täies mahus II tasandi päästetööde juhtimise valmisolek. Päästetööde teenusestandardid (teenuse kirjeldused) on töötatud välja sagedamini osutavate päästetööde teenuste osas sh suitsusukeldumine (hoonete sisetulekahjudel päästetööde tegemise võimekus), päästetööd liiklusvariidel, keemiapäästetööd, õlireostuse korjetööd ning metsatulekahjudel kustutustööd. Määratletud on päästetööde teenuste osutamise tase ning elanikkonna ning riigi territooriumi ajaline katmine vastava teenusega. II ja III grupi päästekomandod omavad operatiivvalmisoleku tagamiseks kaasaegsetele operatiivtaktikalistele nõuetele vastavaid põhiautosid.

Koostöös kriisireguleerimise valdkonnaga on hinnatud suurõnnetuste juhtimise üldist korda ning töötatud välja uus pääste- ja hädaabitööde juhtimise korraldamise alused, ülesanded ja määratletud struktuurid. On selgitatud välja tehnilised ja muud vajadused pääste- ja hädaabitööde juhtimiseks. Teistele päästetöödele kaasatavatele ametkondadele ja osapooltele on ette valmistatud kaasamise alused ja ülesanded ning ettevalmistatud koostöökoolituse kava.

Suureulatuslike päästetööde logistilise võimekuse arendamiseks on töötatud välja päästetööde logistika mudel, mis määratleb päästetööde logistika üldise korralduse, laosüsteemide korralduse, laopindade mahud ja muud valdkonna arengusuunad.

Kvaliteetse päästetööde teenuse osutamiseks on oluline kvalifitseeritud ja motiveeritud tööjõu olemasolu. Selleks on aktiivselt käivitatud kutseomistamine päästetööde tegevatele teenistujatele ning täienduskoolituse süsteem, seda nii päästkeskustes kui ka Sisekaitseakadeemia Päästekolledži Päästekooli baasil Väike-Maarjas.

Päästetööde valdkonna analüüsimiseks ja hindamiseks on käivitatud päästetööde analüüsi tarkvara STRES ning on uuendatud olemasolevat päästetööde infosüsteemi OPIS.

Päästkeskuste üldine päästetööde korraldus on viidud ühtsetele alustele ning põhimõtetele.

Õnnetusteadete menetlemise valdkonnas ei ole veel vajalikul tasemel väljaarendatud ja integreeritud Häirekeskuse info- ja kommunikatsioonitehnoloogilised süsteemid (sh ESTER). Siit tulenevalt võib tekkida olukord, kus ühe Häirekeskuse keskuse töö võimalikul katkemisel liigse töökoormuse tõusu või tehnilise rikke tõttu, on raskendatud viimase töö (hädaabiteadete menetlemine) ajutine delegeerimine teistele, vähem koormatud keskustele täies mahus.

Osaliselt töötab Häirekeskuses helistaja asukoha tuvastamise süsteem, kuid puudub täielikult operatiivsõidukite logistilise paiknemise reaajas jälgimise süsteem digitaalsel kaardil, mis võib luua olukorra, kus Häirekeskuse päästekorraldajal kulub väärtuslikku aega abivajaja asukoha tuvastamiseks ning abivajajale lähima vaba abiosutaja leidmiseks.

Hädaabinumbrit 112 teab keskeltläbi 96% elanikkonnast, mistõttu esineb olukordi kus Häirekeskuse keskused on ülekoormatud teenindades samaaegselt kiiret sekkumist eeldavate pääste- ja meditsiinalaste abipalvete kõrval ka nimetatud teenistuste töövaldkonda mittekuuluvaid abipalveid (igapäeva olme sh keskkond, sotsiaalvaldkond jne).

Õnnetusteadete töötlemine ei ole elanikkonnale piisavalt arusaadav ning ühesugustel põhimõtetel toimiv.

Uus teenistumudel on vajalik käivitada täies mahus, kuid selle käivitamist võib takistada isikkoosseisu puudus, motivatsiooni süsteemi mittetoimimine ning õigusliku regulatsiooni puudulikkus. Tõsine puudus on valdkonna juhtivatest spetsialistidest, kuna olemasolev motivatsioonisüsteem ei soodusta nende ametikohtade täitmist. Operatiivse valmisoleku tagamisel on probleemiks vastava autojuhtimisõigusega teenistujate vähesus, seda nii "C", kui ka "E" kategooria osas.

Hoonete sisetulekahjudel päästetööde tegemise võimekus, tööstushoonete jms tulekahjude kustutamise võimekus sõltub lisaks põhiautodele ka suitsusukeldumisvarustusest ning piisava tulekustutusvee transportimiseks mõeldud paakautode olemasolust, millede veehulk on piisav näiteks hoonete tulekahjude kustutamiseks eriti veevaestes piirkondades, kus üldine vesivarustus puudub või ei taga piisavat veehulka. Päästetööde läbiviimine tulekahjudel on tulenevalt paakautode tehnilisest seisukorrast ja vanusest problemaatiline. 2008. aastani ei ole soetatud ühtegi uut ja kaasaegset paakautot, kõik kasutusesolevad paakautod on reeglina 25 aasta ja rohkem vanad ning amortiseerunud. Päästeamet on sõltuvalt rahastusvõimalustest planeerinud soetada aastatel 2009 – 2012 kokku 16 paakautot.

Üle poolte II ja III tasandi päästetööde juhtimisautodest on 2008 aasta seisuga amortiseerunud (soetatud 1999.a) ning vajavad ekspluatatsioonis hoidmiseks pidevalt remonti, millest tulenevalt esineb häireid operatiivse valmisoleku tagamisel. II ja III tasandi päästetööde juhtimisautode vajadus on kokku 20. Päästetööde juhtimist sündmuskohal raskendab päästetööde juhti abistava infosüsteemi puudumine.

Lisaks eelpool toodule vajab tõsist arendamist inimeste päästmise võimekus väljaspool hoonet kolmandast korrusest kõrgemal, milleks on vaja soetada kaasaegsed redelautod. Redelautod on elupäästeautod, mida päästeteenistus kasutab ehitiste tulekahjudel, kus ehitise ülemise korruse hädaväljapääsu või evakuatsioonipääsu alumine serv asub kõrgemal kui 23 m maapinnast ja ehitistes, kus päästemeeskonna redelid ei ulatu hädaväljapääsudeneni. Päästeteenistuste kasutuses on 2006.a seisuga 1 kaasaegne redelauto (Tallinn) ja 3 kaasaegset tõstukautot (Tallinn 2 tk ja Tartu). Lisaks on endise NL redelautosid ja humanitaarabi korras saadud tehnikat, mis on enamikus amortiseerunud ning eluohtlik päästetöötajatele kui ka evakueeritavatele.

Päästeamet on planeerinud soetada aastatel 2009 – 2012 kokku 7 redelautot, mis on mõeldud elupäästetöödeks (evakuatsiooniks) tulekahju korral kõrghoonetes ning abitöödeks teistel päästetöödel. Probleemiks on ühtse maakaarti puudumine ning GIS rakenduste puudumine, mis oluliselt raskendab päästetööde planeerimist, päästetööde juhtimist, päästeressursside haldamist ning sündmuste analüüsi. Probleemiks on ka GIS rakenduste ja päästetööde juhti abistav infosüsteem sidumine ESTER-iga, millisteks saaks üks osa kogu päästeala infosüsteemist.

Logistika valdkonna arengu probleemiks on üldise päästetööde alase logistilise mudeli puudumine ning olemasoleva varustuse kohta vajalike andmebaaside puudumine, millest tulenevalt on raskendatud suurõnnetustel päästetööde juhtimine ning varustuse uuendamine. Logistika valdkonnas on vajalik väljaehitada lao- ja hooldusruumid Kose logistikakeskusesse, logistilise varu hoidmiseks ning hooldamiseks.

Probleemiks kaasatavate vabatahtlike osas on rahastamine, õiguslik regulatsioon, motivatsioon, sotsiaalse tagatise ning koolituse kord.

Selleks, et kiirendada väljakutsete täies mahus menetlemise protsessi mistahes Häirekeskuse keskuses on oluline Häirekeskuse info- ja kommunikatsioonitehnoloogia igaaastane edasiarendamine, sh ESTER võrgu uute või täiendavate võimaluste kasutuselevõtt integreerituna olemasolevate kutsetöötlusprogrammidega. Samuti on vajalik välja töötada ja koostöös operatiivteenistustega kasutusele võtta info- ja kommunikatsioonitehnoloogial baseeruv seire- ja telemaatika süsteem, võimaldamaks kohest helistaja asukoha tuvastamist kõikide sideoperaatorite lõikes ning alati lähima abiosutaja leidmist ja operatiivset infovahetust Häirekeskuse ja abiosutaja vahel.

Häirekeskuse tööd ning osutatava teenuse kvaliteeti mõjutab pöördumiste arvukus hädaabinumbri 112, mistõttu on oluline arendada edasi elanikkonna teenindamist komplekselt, kvaliteetse infojuhtimise abil ning erinevate valdkondade koostöö- ja abiprojektide kaudu. Oluliseks sammuks siin on lähiaastatel 110 ja 112 kõnekeskuste teenindamise administratiivne ja funktsionaalne ühendamine ühtseks 112 hädaabinumbriks.

Ühesugustel põhimõtetel õnnetusteade menetlemise ning arusaadavuse saavutamiseks elanikkonna hulgas on oluline välja töötada ja kasutusele võtta väljakutsete töötlemise standardid (juhendid), samuti standardid edasiste juhiste andmiseks õnnetusteade edastajale. Väljatöötatud juhendite tulemuslik kasutamine päästekorraldajate poolt eeldab nende viimist elektroonilisele kujule ning integreeritust olemasolevate kutsetöötlusprogrammidega.

Päästeteenistujate kvalifikatsiooni hoidmiseks ning pidevaks tuleb veel rohkem pöörata tähelepanu ja suunata vahendeid täienduskoolitusele ning kutseomistamisele.

Päästealaste uute teadmiste saamiseks eriliigiliste päästetööde tegemiseks, logistika korraldamiseks ning päästetööde juhtimise tõhustamiseks tuleb suunata päästeteenistujaid õppima välisriikidesse. Kvalifitseeritud ja head motivatsiooni omav päästeteenistuja (seda erinevatel tasemetel) tagavad organisatsiooni jätkusuutlikkuse, arengu ning efektiivse päästeteenuse.

GIS rakenduste kasutuselevõtmine parandab päästetööde korraldamist, seda otseselt päästetööde juhtimise, päästeressursside haldamise ning sündmuste analüüsi osas. Oluline on väljaarendatavad

GIS rakendused ning päästetööde juhti abistav infosüsteem siduda ESTER-iga, millisteks saaks üks osa kogu päästeala infosüsteemist.

Olulise tähtsusega on uue päästetööde logistilise mudeli elluviimine ning suureulatuslikel päästetöödel logistilise tegevuse määratlemine, logistika lao- ja laohoone ehitus ning logistikute koolitus. Antud tegevus loob võimalused suureulatuslike päästetööde läbiviimise kiirendamiseks. Arendatakse välja logistilise ja muu päästevarustuse kohta pideva ülevaate saamiseks vajalikud infosüsteemid.

Päästetööde juhtimise valdkonnas on vajalik viia läbi koostöökoolitused teistele ametkondadele ja kaastavatele osapooltele kõikides päästekeskustes, et tagada edukas päästetööde tegemine suurõnnetuste korral. On vajalik soetada tehnika ja seadmed välijuhtimise struktuuridele, koolitada teenistujad ning selgitada välja suurõnnetustel võimalike täiendavate juhtimistruktuuride vajadused. Antud tegevus parandab päästetööde juhtimise korraldamist ning koostööd teiste ametkondadega.

Päästetöödele kaasatavate vabatahtlike osatähtsus on järjepidevalt suurenenud ning antud suunda tuleb oluliselt toetada. 2009.a tuleb ellu rakendada päästealal tegutsevate vabatahtlike tegevuse uus korraldus - uus rahastamise alus, nende tegevus viia vastavusse uute õiguslike regulatsioonidega ning alustada koolitusi uue koolitussüsteemi alusel. Antud tegevus tõstab päästevaldkonna võimekust nn tava- ja suurõnnetustele regeerimiseks.

Päästetöödel kasutatava eriliigilise s.h uureulatuslike keskkonnaalaste õnnetuste valmisoleku tõstmise, päästevarustuse ja –tehnikaga soetamiseks on käivitunud ERF (Euroopa Regionaalarengu fond).

10. Kriisireguleerimise alase tegevuse korraldamine

Hädaolukorraks valmisoleku seadusest (edaspidi HOVS) tulenevad kriisireguleerimisalased tegevused on juurdunud nii ministeeriumites, ametites kui ka maavalitsustes ja kohalikes omavalitsustes. Kriisireguleerimisstruktuuride kooskäimine, riskianalüüside tegemine, plaanide koostamine ja õppuste korraldamine on regulaarsed tegevused. Kuueaastane igapäevane kriisireguleerimisalane tegevus on toonud esile ka mitmed kitsaskohad ning täna on koostatud HOVS muutmise seadus, mis on kooskõlastamisingil ministeeriumites.

Päästeametis on talletunud Eesti kriisireguleerimise ajalugu ja järjepidevus ning täna on päeval on päästealal kõige rohkem kogemustega kriisireguleerimise spetsialiste. Päästealal töötab märkimisväärne hulk rahvusvaheliselt koolitatud ning reaalsete rahvusvaheliste missioonide kogemusega spetsialiste.

Päästeasutuste kriisireguleerijad tegelevad regulaarselt riskianalüüside, kriisireguleerimisplaanide, kriisikommunikatsiooni, varajase hoiatuse süsteemide, kriisireguleerimisalaste koolituste ning õppuste korraldamisega ning seda nii päästealal kui ka territoriaalselt.

Päästealal on rohkem kui kümneaastane kogemus rahvusvahelise kriisireguleerimise alal – NATO CEP-i, Euroopa Liidu elanikkonnakaitse mehhanismi, ÜRO, sh IHP, Läänemere regiooni ning mitmete teiste rahvusvaheliste projektide raames.

Eesti Päästemeeskonna võimekuse kasv ning koolitustel, õppustel ja missioonidel saadud kogemuste rakendamine siseriiklikult.

Kriisireguleerimise valdkonnas vajavad täpsustamist mitmed organisatsioonilised ja regulatiivsed küsimused, mis on seotud hädaolukordadeks valmisoleku ja nende lahendamisega. Tänapäevani on mitmeid halle tsoone, näiteks keskkonnaõnnetuste ja kiirgusõnnetuste korral. Täpsustamist vajab erinevate ametkondade ja tasandite vastutusala ning otsustasandite pädevus.

Tänapäevani napib juhendmaterjale ning erialast eestikeelset kirjandust. Vähe on kriisireguleerimisalaseid teadustöid ja publikatsioone. Vähe on ka IT-rakenduse kasutamist ning arendamist vajab interneti-põhine kriisireguleerimise töökeskkond. Kriisireguleerimisalal on piisav arv spetsialiste, kuid nende erialane ettevalmistus ning täiendkoolitus vajab parendamist. Kriisireguleerimise täiendkoolituse läbiviimine Sisekaitseakadeemias ei ole senini käivitunud. Kemikaaliohutusel on mitmeid probleemseid valdkondi – riskianalüüsi meetodid, seadusandlus, menetluskoolitus, koostöö erinevate ametkondade ja ettevõtjatega.

Hetkel puuduvad regionaalsetel päästekeskustel hädaolukorra lahendamise kavad ning need tuleb lähiajal välja töötada.

Riskianalüüside tegemisel tuleb senisest rohkem keskenduda spetsiifilistele probleemidele, näit ohtlike ettevõtete ja veoste analüüs. Siin on puudu Päästeameti poolt aktsepteeritud meetodika/metoodikad.

Erinevate hädaolukorraks valmisoleku logistika ja reservide küsimuste kompleksne lahendamine koos ladude, vastava poliitika, personali, oskusteabe, koolituse ja tarkvara küsimuste.

Probleemiks on varajase hoiatuse süsteemi poliitika ja juhendmaterjalide puudumine.

Rahvusvahelise päästemeeskonnaga tegelemiseks ja arendamiseks ei ole loodud eraldi ametikohta ja väga palju tööd tehakse puhtast entusiasmist.

Alates 1. jaanuarist 2008.a on kõikides päästeasutustes selge ja eraldiseisev kriisireguleerimise struktuur ning täiskohaga kriisireguleerijad. Ka paljudes maavalitsustes on päästeasutustele kriisireguleerimise alal kindlad partnerid.

Täiendkoolituse käivitamine, jätkuv aktiivne tegevus kriisireguleerimisalase magistriõppe korraldamisel TTÜ-s. Jätkata tuleb kriisireguleerimisalase täiendkoolituse korraldamist kõikides maakondades ning käivitada täiendkoolitus Sisekaitseakadeemia või TTÜ baasil. Päästeasutuste kriisireguleerijate erialane koolitamine ja muidu harimine, sh välismaal. Kõigis päästekeskustes tuleb personaliga komplekteerida kriisireguleerimise struktuuriüksused. Erialaste publikatsioonide avaldamine, sh ajakirjas Häire 112 ja Päästeameti toimetistes.

Kogemuse tõttu on päästeasutused kaasatud erinevate ametkondade vastutusalaaladesse kuuluvate hädaolukordade valmisoleku ja lahendamise protsessi. Peale uue HOVS-i vastuvõtmist suureneb

päästeasutuste roll maavalitsuste ja kohalike omavalitsuste kriisireguleerimisalases nõustamises ning järelvalves.

Erinevate kriisireguleerimisalaste ülesannete täitmiseks loodav interneti-põhine kriisireguleerimise keskkond. Erika tn 3 paikneva kriisireguleerimise koolitus- ja töökeskkonna laiendamise rakendamine.

Varajase hoiatuse süsteemi kontseptsiooni väljatöötamine ning moodsate lahenduste arendamine (GSM-kärjeteade). Vajalikud on varajase hoiatuse ja avalikkuse teavitamise koostöölepingud Eesti Rahvusringhäälinguga.

Järelevalve tõhustamiseks tuleb kriisireguleerijatele läbi viia koolitus haldus- ja väärtemenetluse läbiviimise kohta.

Ohtlike raudteeveoste riskide maandamiseks tuleb Päästeametil koostöös Raudteeinspeksiooniga ellu viia EL vahenditest rahastatav koostööprojekt “Tsentraliseeritud raudteepäästeüksuse moodustamine”.

Pääseala ühtse logistikabaasi ja reservide loomine Päästeameti struktuuriüksusena Kosel.

Hoida ja arendada meie head mainet rahvusvahelises kriisireguleerimises – tegevus ÜRO ja IHP suunal, oma niši leidmine SCEPC-i ja CPC tegevuses, rahvusvaheliste õppuste ja seminaride korraldamine Eestis, aktiivne osalemine rahvusvahelistes programmides, Päästemeeskonna arendamine, osalemine rahvusvahelistel missioonidel jne.

11. Pommiohuga seotud tööd

Päästeameti demineerimiskeskus on sisejulgeolekut kindlustav Päästeameti struktuuriüksus. Demineerimiskeskuse eesmärgiks on demineerimistöde operatiivne ja professionaalne läbiviimine, millega tagatakse elanikkonna ohutus ja luuakse tingimused ühiskonna turvaliseks arenguks. Demineerimiskeskus pakub lahingumoonast tuleneva plahvatusohu likvideerimisele reageeritakse pommikahtlustele, pommiävardustele ja improviseeritud lõhkeseadeldistest tulenevale plahvatusohule. Samuti teostatakse pommitehnilist kontrolli ja tagatakse julgeolek plahvatusjärgsel sündmuskohal. Seda tööd aitavad paremini ja kiiremini teha demineerimiskeskuse pommigruppides olevad Eesti ainukesed pommikoerad. Kümnest regulaarselt atesteeritavast pommikoerast on hetkel atesteerimata kaks koera.

Alates 2006. aastast toimivad demineerimiskeskuse 4 regionaalset pommigruppi.

Demineerimiskeskuse erikeemia talituse baasil on loomisel ekspertgrupp reageerimiseks aatomi-bioloogilise-keemia (ABK) ründe või selle ohu korral.

2007. aasta keskel intensiivistus demineerimisalane ennetustöö, mis baseerub 2001. aastal valminud õppefilmil “Ettevaatust plahvatab”. Selle raames viidi läbi loenguid erinevates õppeasutustes, kus osales üle 660 lapse. Samaaegselt koolitati ka koostööpartnereid politseiasutustes ja militaarstruktuurides.

Eelarveliste vahendite vähesuse tõttu ei ole suudetud täielikult komplekteerida demineerimiskeskuse kõiki ametikohti ja soetada piisavalt ohutust tagavat varustust.

Regionaalsetel pommigruppidel on raskusi leitud lahingumoonna hävitamise ja hoidmisega, sest sügis-talvisel perioodil ei ole alati kohe võimalik lõhkekehi hävitada, kuna puuduvad nõuetele vastavad hävitamiskohad.

Kaasajastamist vajavad demineerimisalased õigusaktid ja koolitusprogrammid. Kahjuks puudub enamusel jõustruktuuridel algkoolitusest kuni kõrgharidusprogrammideni välja plahvatusohualane koolitus.

Demineerimise probleemide lahendamise tulemusel ja demineerimisalase infosüsteemi DEMIS arendamisel, mis peab aitama tulevikus demineerimistöid paremini planeerida ja ohutumalt teostada ning analüüsida, on demineerimiskeskus seadnud peamiseks eesmärgiks ära hoida lõhkematerjali plahvatuste tagajärjel inimeste hukkumine.

Lõhkekehade hävitamise ohutumaks muutmine ning nende pika veo ja ladustamise vältimiseks, on vaja igasse pommigrupi tööregiooni luua vähemalt üks kõigile nõuetele vastav lõhkekehade hävitamiskoht.

Veealuste demineerimistöõde operatiivsuse tõstmiseks koolitatakse lisaks Ida- ja Lõuna-Eesti pommigruppides olevatele demineerija-tuukritele ka Lääne-Eesti pommigrupi demineerijaid, andes neile demineerija-tuukri kvalifikatsiooni.

Alates 2006.a on alustatud Lõuna- ja Põhja-Eesti pommigruppide baasil võimekuse väljaarendamist koostöös erikeemiatalitusega reageerimiseks aatomi-bioloogilise-keemia (ABK) ründe või selle ohu korral. Tööde ohutumaks ja efektiivsemaks tegemiseks on vajalik pidevalt soetada ja kaasajastada nii demineerimise kui ka ABK erivarustust. 2007.a lõpus soetati kaks poolhaagist Lõuna- ja Põhja-Eesti pommigruppidele ja 2008.a komplekteeritakse need 16 inimese kaitseriietuse ning ABK luureks, saasteärastuseks ja inimeste päästmiseks vajaliku varustusega. Reageerimiseks ABK ründe või selle ohu korral napib peamiselt hetkel teadmisi ja kogemusi, täiendada on vaja ka õigusakte.

12. Isikutuvastus ja isikut tõendavate dokumentide väljaandmine

Eesti on üks väheseid riike, kus isiku identiteedi haldamine ja dokumentide tootmine on tsentraliseeritud. Kvaliteetne isikutuvastus on isikut tõendava dokumendi väljaandmise protsessi õiguspärasuse ja usaldatavuse tagatis. Iga dokumendi väljaandmise protsess algab isikutuvastusest ja sellele järgneb dokumendi väljaandmise aluse olemasolu tuvastamine. Igast isikutuvastusest ja aluse tuvastusest jääb jälg registrisse, mis on aluseks hilisematele tuvastustele – tekib isiku identiteedi dokumenteeritud ajalugu.

Isikutuvastuse kvalitatiivselt uuele tasemele viimiseks ning süsteemseks riigi poolt tuvastatud ja isikut tõendava dokumendiga varustatud isikute identiteedi haldamiseks rakendati Kodakondsus- ja Migratsiooniametis 2008.a alguses ühetaoline isikutuvastusmenetlus, mille üheks osaks on ka näokujutiste biomeetriliste andmete võrdlus. Kuigi 2007. a aprillisündmuste toimumise ajal oli

isikutuvastusmenetlus alles väljatöötamis- ja katsetusjärgus, kasutati juba siis olemaolevaid vahendeid aprillirahutustes osalenud isikute tuvastamisel väga edukalt.

22. mail 2007 alustati Eestis digitaalsete biomeetriliste andmetega reisidokumentide väljaandmist. Olulisimaks muudatuseks oli biomeetria elektrooniliseks salvestamiseks vajaliku andmekandja (kontaktivaba kiibi) kasutuselevõtmine reisidokumentis. Uue põlvkonna reisidokumentide turvalisuse nõuded ja tehnilised kirjeldused vastavad Euroopa Liidu ja Rahvusvahelise Tsiviillennunduse Organisatsiooni (ICAO) nõuetele ning rahvusvaheliselt tunnustatud standarditele. Meremeeste isikut tõendavate dokumentide väljaandmisel arvestatakse lisaks ka Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni (ILO) konventsioonist tulenevate standardite ja nõuetega.

Isikut tõendava dokumendi usaldusväärsusel on oluline ka isikut tõendavate dokumentide väljaandmise protsessi turvalisus ning kliendisõbralikkus. Isikut tõendavate dokumentide väljaandmisel menetlus tugineb varasemate menetluste käigus Kodakondsus- ja Migratsiooniameti andmekogudesse talletatud andmetele ning võimaldab isikul saada isikut tõendav dokument võimalikult lühikese aja jooksul ning võimalikult vähekoormaval moel.

Dokumentide taotlemisel on kiirmenetluse korras kahe tööpäeva jooksul võimalik taotleda korduvat Eesti kodaniku passi, välismaalase passi, meremehe teenistusraamatut ja meresõidutunnistust. Viie tööpäeva jooksul on võimalik kiirmenetluse korras taotleda korduvat isikutunnistust.

2002. aastal kasutuselevõetud isikutunnistus kannab nii visuaalset kui elektroonilist isikut tõendavat funktsiooni. Isikutunnistus on elektroonilises keskkonnas isiku tuvastamist ja digitaalse allkirja andmist võimaldav sertifikaat. 2008. aasta alguses oli kehtiv isikutunnistus 977 000 isikul.

Kuna isikutuvastamise põhiliseks aluseks on isik oma füüsilise olemiga, on maailma julgeoleku praktika hakanud üha enam salvestama isikute biomeetrilisi andmeid (nii nägu, sõrmejälge kui ka muid tunnuseid). Kodakondsus- ja Migratsiooniamet on isikute näobiomeetria elektrooniliselt ja kõrgekvaliteediliselt talletanud juba 2002. aastast.

Isikute omavahelise tuvastuse usaldusväärsuse tõstmiseks on Kodakondsus- ja Migratsiooniamet rakendanud avaliku teenuse, mille kaudu saab digitaalselt kontrollida isikut tõendavate dokumentide kehtivust. Samuti on selleks seaduslikku alust omavatele institutsioonidele avatud elektroonilised päringud, mis võimaldavad isikutuvastamist Kodakondsus- ja Migratsiooniameti isikut tõendavate dokumentide andmekogu andmete põhjal.

Kodakondsus- ja Migratsiooniameti andmekogudesse päringuid tegevate klientide hulk on ületanud kahekümne avalikku ülesannet täitva asutuse piiri. Lisaks riigiasutustele on antud piiratud andmehulkadele ligipääs näiteks ka pankadele ning avalikke ülesandeid täitvatele turvafirmadele.

Vastu on võetud isikuandmete kaitse seaduse uus redaktsioon, mis näeb alates 01.01.2008 ette delikaatsete biomeetriliste andmete töötlemise registreerimise Andmekaitse Inspektsioonis, andes andmesubjektile (isikule) lisagarantii, et tema andmete kaitseks on võetud kasutusele piisavad turvameetmed.

Isiku identiteet ja selle väärkasutuse seadusevastasus on Eesti õigusaktides sätestamata. Kehtivad õigusaktid ei sätesta süsteemselt ka esmase tuvastuse menetlust, mille käigus kontrollitaks isiku tuvastamiseks vajalikke andmeid.

Delikaatsete isikuandmete sattumine selleks mittevõitatud isikute kätte, loob soodsa pinnase identiteedivarguseks või eraelu puutumatus põhjendamatuks riiveks.

Riikidevaheline koostöö isiku tuvastamisel on pigem erand kui reegel. Senini puudub rahvusvahelise koostöö praktika isiku identiteedi järjepidevaks haldamiseks. Selline olukord loob võimaluse topeltidentiteetide tekkeks ja identiteedi väärkasutusteks. Globaliseeruv maailm eeldab ka globaalset identiteedi haldamist nii füüsilises kui ka elektroonses keskkonnas.

Esmase isikutuvastuse rolli siseriiklik ja rahvusvaheline killustumine viib isikutuvastuse kvaliteedi halvenemisele ja suurendab ohtu identiteedivargusteks ning topeltidentiteetide tekkeks sõltumata isikut tõendavate dokumentide või elektrooniliste isikutuvastusvahendite tehnilise teostuse kvaliteedist.

Kuigi Eestis väljaantavad isikut tõendavad dokumendid on füüsilise turvalisuse osas kõrgel tasemel, tuleb arvestada asjaoluga, et isikut tõendavate dokumentide turvalisuse arenedes, arenevad ka dokumentide järeletegemise ja võltsimise tehnoloogiad. Kui riiklikud institutsioonid ei suuda nende arengutega kaasa minna, kasvab oht identiteedivargusteks taas.

Erinevate turvaintentidega (nt side- ja kommunaalsüsteemide avariid, infosüsteemi ründed, infosüsteemi infrastruktuuri avariid, häired või kahjustused arhiivis, avariid või kahjustused haldushoones vms) võib kaasneda elektrooniliste või paberkandjatel olevate andmete hävimine. Isikutuvastamise ja dokumenteerimise baasandmete kadumine omakorda viib riikliku isikutuvastamise ja dokumenteerimise süsteemi usaldusväärsuse kadumiseni.

Sagenenud on isikute vajadus oma isiku tõendamiseks elektroonilises keskkonnas. Seetõttu ainsast dokumendist, mis seda piisava usaldusväärsusega võimaldab (isikutunnistusest) enam ei piisa. Vaja on kasutusele võtta lisaisikutunnistus, millel oleks ainult elektroonilises keskkonnas isikut tuvastamise ja digitaalallkirja andmise funktsioon.

Elektrooniliste isikutuvastusvahendite (sertifikaatide) väljaandmine ei ole Eestis piisava selgusega reguleeritud, kuna sisult erineva usaldusväärsusega sertifikaate on võimalik välja anda samaväärsetena. Isikutuvastus- ning digitaalallkirja sertifikaatide (nagu ka füüsiliste dokumentide) usaldusväärsuse määrab nende tehnilise teostuse kvaliteet ja väljaandja usaldusväärsus. Seetõttu peab kõikide avalik-õiguslikes suhetes kasutatavate elektroonilist isikutuvastamist võimaldavate isikut tõendavate dokumentide väljaandjaks olema riigiasutus. Kodakondsus- ja Migratsiooniameti poolt väljaantavad sertifikaadid on seotud esmase isikutuvastuse andmetega ning neid hallatakse ühtses süsteemis teiste riiklike isikutuvastusvahenditega, mis tagab isiku õigusliku identiteedi muutumatuse ning tõkestab identiteedi väärkasutamist.

Kuigi on loodud võimalus isiku tõsikäidlamaks tuvastamiseks digitaalsete andmetega biomeetrilise reisidokumendi abil, pole pädevatel asutustel piisavalt võimekust selle võimaluse kasutamiseks. Biomeetrilise tuvastuse rakendamine eeldab valmisolekut biomeetriliste andmete töötlemiseks kõigis

sisejulgeoleku tagamisega seotud institutsioonides. Lisaks tuleb tagada ka ühilduvus Euroopa Liidu analoogsete registritega (SIS II, Eurodac, VIS).

Sõrmejälgede elektroonilisi andmeid sisaldavate isikut tõendavate dokumentide väljaandmiseks 2009. a esimese poolaastal, on vaja ümber korraldada senised isikut tõendavate dokumentide menetlused. Isik peab sõrmejälje andmeid sisaldava isikut tõendava dokumendi taotlemiseks isiklikult tulema Kodakondsus- ja Migratsiooniametisse, sest sõrmejälje andmed on võimalik hõivata vaid kohapeal ja alates 28.06.2009 sõrmejälje andmeteta reisidokumente välja ei anta. See toob isikut tõendavate dokumentide ja elamisloa taotlemisel kaasa olukorra, kus kliendikontaktide arv suureneb ja kestus pikeneb. Samuti peavad menetlused tagama hõivatavate andmete väga kõrge kvaliteedi.

Riik peaks astuma otsustavaid samme isiku identiteedi kaitseks – identiteedi väärkasutus tuleks ette näha iseseisva süüteona. Isikuandmete kaitse tuleb nii seadusandlikul kui ka sisulisel tasemel korraldada selliselt, et volitusnormid andmete töötlemiseks võimaldaksid soovitava tulemuse saavutamist, garanteerides samal ajal andmesubjekti jaoks tema põhiõiguste ja -vabaduste realiseerumise.

Arendada on vaja EL liikmesriikide vahelist koostööd isikutuvastuse valdkonnas, sh ka elektroonilise isikutuvastuse ja digitaalallkirjade vastastikuse tunnustamise valdkonnas.

Koos tehnoloogia arenguga kasvab ka kuritegelike isikute võimekus biomeetriliste andmete hõive seadmeid petta. Isikut tõendavate dokumentide järeletegemise ja võltsimise tehnoloogiate arenemine tingib paratamatult vajaduse pidevalt uuendada nii isikut tõendavaid dokumente, nende tootmist kui ka kontrollimise tehnoloogiaid.

Andmekogude ja menetlusprotsesside haavatavus tingivad vajaduse uue haldushoone järele. Uus administratiivhoone peab looma turvalise keskkonna nii dokumendiplankide hoiustamiseks, nende isikustamiseks, kaasaegseks ja turvaliseks klienditeeninduseks kui isikutoimikute säilitamiseks.

Seoses elektrooniliste biomeetriliste andmete kasutuselevõtuga rakendatakse uued tehnoloogilised lahendused ka isikut tõendavate dokumentide väljaandmise menetluses. Välja töötatakse dokumendi taotlemise ja väljastamise uus tervikprotsess.

Riigi isikutuvastuse garantiiga sertifikaadid peavad olema eristatud muudest sertifikaatidest (avalikes-õiguslikes suhetes kasutatakse ainult riigi isikutuvastusgarantiiga sertifikaate). Elanikkonna dokumenteerimise valdkonnas võib anda osa avalikest ülesannetest üle eraõiguslikele isikutele, analoogiliselt käesoleval ajal toimivale isikutunnistuste isikustamisele ja sertifitseerimisteenuse osutamisele, kui nimetatu võimaldab avalike vahendite säästlikumat kasutamist ja tagatud on andmeturve. Ainuke roll, mille täitmist riik ei tohi erasektorile üle anda, on esmase isikutuvastuse läbiviimine.

Elektroonilise isikutuvastamise laiemat kasutuselevõttu pärsib isikutunnistuse kasutuskõlbatuks muutumise korral uue isikutunnistuse väljaandmiseks kuluv liialt pikk aeg. Probleemi lahendamiseks on planeeritud alates 2008. aastast hakata välja andma lisaisikutunnistust, mida saavad isikutunnistuse kasutajad taotleda ootetöona kõigist Kodakondsus- ja Migratsiooniameti büroodest.

Lisaisikutunnistus võimaldab isikul ennast isikutuvastussertifikaadi abil elektroonilises keskkonnas tuvastada ning anda ka digitaalset allkirja. Lisaisikutunnistusega ei saa läbi viia visuaalset isikutuvastamist.

Tõenäoliselt võetakse 2008. aastal vastu otsus Euroopa Liidu Nõukogu määruse 1030/2002 muutmise kohta, millega kehtestati ühtne elamisloa vorm kolmandate riikide kodanike jaoks. Muudatuse eelnõu näeb ette elamisloa väljastamise kaardi kujul ning biomeetriliste andmete kandmise elamisloale ka digitaalselt (määruse rakendamiseks näokujutise kiibile kandmise osas nähakse üleminekuajaks ette 2 aastat ning sõrmejälgede osas 3 aastat alates vastavate tehniliste nõuete kehtestamisest). Kuna ühtse vormiga elamisloa kaart on sellele kantud andmete poolest ning oma turvasemelt võrreldav isikut tõendavate dokumentidega, siis ei ole kolmandate riikide kodanikele enam otstarbekas täiendavalt isikutunnistust välja anda. Tagamaks ka kolmandate riikide kodanikele võimaluse kasutada turvaliselt e-teenuseid, varustatakse Eestis väljaantav elamisloa kaart isiku tuvastamist ning digitaalset allkirja andmist võimaldavate sertifikaatidega.

Elektrooniliste biomeetriliste andmete kasutamine (võrdlemine) isikutuvastamisel suurendab riigi võimekust isik tõsikindlalt tuvastada ja vähendada identiteedi väärkasutuse võimalusi. Vaja on elektroonilised biomeetrilised andmed kasutusele võtta ka viisade, elamislubade ja isikutunnistuse puhul. Elektrooniliste biomeetriliste andmete kasutuselevõtmisega paraneb sisejulgeolekuvaldkonna isikutuvastuse võimekus tunduvalt. Rakendamisel on automatiseeritud vahendid, mis võimaldavad isikut tuvastada biomeetriliste andmete alusel vähendades sellega võimalusi identiteedi väärkasutuseks või topeltidentiteedi tekkeks.

Tulenevalt vajadusest siduda kõik Kodakondsus- ja Migratsiooni ameti poolt väljaantavad isikut tõendavad dokumendid dokumendi kasutajaga ühetaolisel usaldusväärsel tasemel, on vaja alustada dokumendivaldaja biomeetriliste andmete digitaalsel kujul kandmist ka isikutunnistustele. Jätkuvalt peab säilima isikutunnistuse funktsionaalsus digitaalse isikutuvastamise ja digitaalse allkirja andmise osas.

Esmase isikutuvastuse formaliseerimine eraldiseisvaks menetluseks, mille käigus kantakse riiklikusse registrisse isiku tuvastamist võimaldavad andmed, võimaldab tõsta isiku tuvastamise kvaliteeti.

13. Isikute õigusliku staatuse määratlemine

Eesti elanikkonna määratlemine algas 1992. aastal, mil Eesti elanikkond koosnes 68% ulatuses Eesti kodanikest ja 32% ulatuses määratlemata kodakondsusega isikutest. 2008. a alguses oli Eesti elanikkonna hulgas 83% Eesti kodanikke, 8% teiste riikide kodanikke ning 9% määratlemata kodakondsusega isikuid.

Käesolevaks ajaks on massiline isikute Eesti kodakondsusesse kuulumise tuvastamine ja naturalisatsiooni korras kodakondsuse andmine lõppenud. Mitmekordse kodakondsuse vältimiseks on menetlus korraldatud selliselt, et Eesti kodakondsuse andmise otsused jõustuvad ajast, mil isik on oma senisest kodakondsusest vabastatud.

EL kodanikele on tagatud vaba liikumisõigus Eestis⁸. Elamisõiguse ja sellega kaasnevad Eesti elaniku õigused omandab EL kodanik elukoha registreerimisel Eestis.

2008. aasta alguse seisuga on 89%-l kehtivat elamisluba omavatest välismaalastest pikaajalise elaniku elamisluba. Kehtiv tähtajaline elamisluba oli 23 722 välismaalasel. Valdav osa tähtajalist elamisluba omavatest välismaalastest on Eestis elanud pikka aega, kuid mingil põhjusel kas ei ole soovinud taotleda pikaajalise elaniku elamisluba või ei ole seda saanud, kuna ei vasta pikaajalise elaniku elamisloa saamise tingimustele.

Aastatel 1997-2007 on Eesti Vabariigile esitatud kokku 134 varjupaigataotlust. Paljude varjupaigataotlejate jaoks on nende tegelik rände sihtriik olnud mõni muu Euroopa riik ning varjupaigataotlus esitatakse sageli pärast isiku kinnipidamist piiril või siseriigis. Põhilised päritolumaad on Iraak – 20 taotlejat, Venemaa – 19 taotlejat, Türgi – 16 taotlejat. 2007. a esitatud 14 taotlusest 7 oli esitatud Valgevene ja 4 Sri Lanka päritolu isikute poolt. Eesti liitumisel Euroopa Liiduga ei ole varjupaigataotlejate arv hüppeliselt kasvanud, kuid võrreldes 2006. aastaga varjupaigataotlejate arv 2007. aastal kahekordistus. Enamikule taotlejatele on varjupaiga andmisest keeldutud, varjupaiga on saanud 6 isikut, täiendav kaitse on antud 12-le isikule.

Isiku õiguslik seisund määratleb piirid, milles isik saab riigis toimida (isiku õigused ja kohustused). Samas on isikul teatud eluvaldkondades võimalik täna Eestis kasutada neid õigusi, mida tema õiguslik seisund talle ette ei näe ja hoida kõrvale kohustusest ja vastutusest.

Käesoleval ajal on kantud rahvastikuregistrisse Eesti kodanikena hulk isikuid, kelle puhul on Eesti kodakondsusesse kuulumine tuvastamata, samuti on rahvastikuregistrisse kantud hulk isikuid, kelle puhul puudub märge nende kodakondsuse kohta, kuid kelle puhul on põhjendatud alus eeldada, et tegemist on Eesti kodanikega.

Arvestades asjaolu, et Eesti kodakondsuse omandamine annab isikule Euroopa Liidu kodaniku õigused võib suureneda nende isikute hulk, kes soovivad ebaseaduslikult omandada Eesti kodakondsust või seda tõendavat dokumenti. Pärast Eesti liitumist Euroopa Liiduga on üle 10 korra kasvanud Peterburi Peakonsulaadi Pihkva kantseleis taotletud Eesti kodaniku passide arv. Kui 2004. aastal esitati Pihkvas 147 Eesti Kodaniku passi saamise taotlust, siis 2006. aastal oli see arv 1447, moodustades 1/3 kõigist EV välisesindustest taotletud Eesti kodaniku passidest.

EL kodanik omandab elamisõiguse Eestis elukoha registreerimisega kohalikus omavalitsuses, kus ametnike asjatundlikkus isiku tuvastamisel ja isikut tõendavate dokumentide õigsuse kontrollimisel ei ole puudulikku väljaõppe tõttu piisav.

EL kodanike perekonnaliikmetele EL direktiiviga antud piiramatult õigus asuda elama oma perekonnaliikmete juurde on teistes EL liikmesriikides kaasa toonud nimetatud õiguse väärkasutusi (nt fiktiivsete abielude sõlmimise, organiseeritud inimkaubanduse).

2008. aasta algul oli kehtiv elamisluba või elamisõigus 116 248-l määratlemata kodakondsusega välismaalasel. Määratlemata kodakondsusega välismaalaste suur arv tingib ühelt poolt väljastpoolt

⁸ Vastavalt EL direktiivile 2004/38/EÜ.

tuleva surve Eesti riigile anda neile Eesti kodakondsus, teiselt poolt on aga tegemist isikutega, kelle integreerumine Eesti ühiskonda (nii sotsiaalne kui poliitiline) on küsitav.

Kehtivat elamisluba omavate välismaalaste seas domineerivad põhiliselt vene keelt kõnelevad välismaalased (määratlemata kodakondsusega isikud 54%, VF kodanikud 42%, Ukraina kodanikud 2%, Valgevene kodanikud 1%). Samas on hakanud tekkima ka teatud liiki usu- ja/või rahvustunnustel põhinevad kogukonnad (hiina, hindu, armeenia, gruusia ja aserbaidžaaani kogukonnad), kes toimivad illegaalse immigratsiooni tõmbefaktorina. Neid rahvustunnustel toimivaid kogukondi iseloomustab üheltpoolt rahvuskaaslaste toetamine ja nende toimetuleku eest hoolitsemine, illegaalsete immigrantide varjamine, organiseeritud kuritegevus sh inimkaubandus, aga teiselt poolt ka täielik soovimatus teha koostööd riigiasutustega.

Varjupaigataotlemise osas valitseb Eestis põhiliselt kaks omavahel seotud tendentsi – Eestisse saabutakse majanduslikel põhjustel, kas siin ebaseaduslikult töötamise või teistesse EL liikmesriikidesse edasisuundumise eesmärgil, ning tabamisel taotletakse varjupaika eesmärgiga edasi lükata või vältida tagasisaatmist päritolumaale. Viimastel aastatel on lisandunud uus tendents – järjest suurem osa varjupaigataotlejatest on pärit Vene Föderatsioonist või teistest SRÜ riikidest.

Arvestatav hulk varjupaigataotlejaid taotleb varjupaika välja- või tagasisaatmise vältimiseks ning seetõttu on nad huvitatud oma tegeliku identiteedi varjamisest. Samas on kasvanud ka rahvusvahelist kaitset vajavate isikute arv. 2007. a anti 2 isikule varjupaik ja 2 isikule täiendav kaitse.

Jätkata tuleb isikute õigusliku staatuse alast teavitamist ja nende õiguskuuleka hoiaku kujundamist.

Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuse poole pöörduvaid isikuid tuleks teavitada nende õigusliku staatusega kaasnevatest õigustest ja kohustustest (nt lapsendaja teavitamine lapse õiguslikust staatusest ja selle muutmise võimalustest, lapse sünni registreerimisel elamisloaga vanema teavitamist lapse õiguslikust staatusest ja selle muutmise võimalustest, välismaalasele elamisloa andmisel elukoha registreerimise kohustusest jne).

Parandada tuleks riigi- ja kohaliku omavalitsuse ametnike isikute õigusliku seisundi, isiku tuvastamise ja isikut tõendavate dokumentide kohta käivaid teadmisi.

Eestis sündinud isiku puhul tuleb koheselt tuvastada isiku kuulumine või mittekuulumine Eesti kodakondsusesse. Riigi algatusel tuleb tuvastada isiku kuulumine või mittekuulumine Eesti kodakondsusesse kõikidel nendel juhtudel, kus rahvastikuregistris sisalduv kanne isiku kodakondsuse kohta võib olla tehtud ilma tegelikke asjaolusid kindlaks tegemata või õigusliku aluseta.

Eesti kodakondsuse saamise sooviavalduste menetlustes tuleb jätkuvalt põhjalikult kontrollida isiku vastavust Eesti kodakondsuse andmise tingimustele (sh ka seda, kas isiku puhul ei esine kodakondsuse andmisest keeldumist tingivaid asjaolusid) ning esmakordselt Eesti kodaniku isikut tõendavat dokumenti taotlevate täisealiste välisriigis elavate isikute puhul nende Eesti kodakondsusesse kuulumist.

Senisest suuremat tähelepanu tuleb pöörata EL kodanike poolt elukoha fiktiivsele registreerimisele ja seeläbi elamisõiguse omandamisele, millega kaasneb perekonnaliikmetele elamisõiguse taotlemine. Tuleks tuvastada need juhtumid, kus EL kodanik lahkub Eestist, kuid jätab selle registreerimata (st ei teavita oma lahkumisest Eesti riiki).

EL kodanike perekonnaliikmete suhtes on vaja jätkata senist praktikat, kus neile antud perekonnaga ühinemise õiguse väärkasutuse kahtluse korral viiakse nende elamisõiguse taotluse suhtes läbi põhjalik kontroll.

Senisest enam peab tähelepanu pöörama elamisloa või viisa taotlemisel ja selle pikendamisel eelkontrollile ning tuleb luua perioodiliste kontrollimeetmete süsteem välismaalase Eestis viibimise aluse jätkuva olemasolu üle.

Perekondade ühendamise õiguse väärkasutuste vähendamiseks tuleks perekonnaseisuametnikele anda õigus hinnata abielu sõlmimisel selle võimalikku fiktiivset iseloomu ning põhjendatud kahtluse olemasolul, õigus keelduda abielu sõlmimisest.

Vähendada tuleks võimalusi, kus välismaalane saabub riiki viisa alusel ja jääb ebaseaduslikult riiki sooviga siia elama asuda.

Tagamaks efektiivset viisa- ja elamisloamenetlust ning välismaalaste riigist lahkumise korraldamist, tuleb isiku tuvastamiseks kasutusele võtta biomeetrilised andmed (näokujutis ja sõrmejäljed).

Schengeni õigustiku täiemahulisel rakendamisel tuleb isikute vaba liikumise õigusega kaasnevate riskide maandamiseks rakendada asjakohaseid kompensatsioonimeetmeid. Oluliseks kompensatsioonimeetmeks on liikmesriikide vaheline infovahetus ja konsulteerimine viisade ja elamislubade andmise osas. Kuna infovahetus toimub eelkõige elektroonilises keskkonnas, on äärmiselt oluline Eesti siseriiklike andmekogude ja infosüsteemide ühildamine ja liidestamine EL kesksete infosüsteemide ja andmekogudega (SIS II, VIS) ja konsultatsiooniprotseduuridega (VISION).

Üheks eelduseks hästitoimiva, kiire ja kvaliteetse varjupaigamenetluse rakendamisel on varjupaigataotlejate esmase vastuvõtukeskuse loomine ja kasutusele võtmine. Esmase vastuvõtukeskuse loomine minimiseerib riski, et varjupaigataotlejad lahkuvad menetluse ajal mõnda teise Schengeni liikmesriiki. Ilmselgelt põhjendamatutel alustel varjupaika taotlevate isikute osas on ainukeseks toimivaks lahenduseks kiire varjupaigamenetlus, millele järgneb kohene tagasisaatmine päritolumaale. Selle lahenduse üheks oluliseks eelduseks on esmase vastuvõtukeskuse väljaehitamine ja kasutuselevõtmine. Teiseks tuleb korrastada välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadust selles osas, mis puudutab varjupaigataotlejate tagasilükkamise ja elamisloa andmisest keeldumise aluseid.

Varjupaigataotleja isiku tõsikindlaks tuvastamiseks on oluline jätkata koostööd teiste EL liikmesriikidega Dublini määruse raames ning suurendada Eestis illegaalselt viibivate välismaalaste sõrmejälgede võrdlemist Eurodac andmebaasis olevate sõrmejälgedega. Samal ajal on oluline, et need isikud, kelle isik ei ole kindlaks tehtud ja/või kelle puhul on põhjendatult alus arvata, et nad

esitasid varjupaigataotluse välja või tagasisaatmise vältimiseks, oleksid paigutatud varjupaigataotluse läbivaatamise ajaks esmasesse vastuvõtukeskusesse.

Põgenike võimaliku massilise sisserände puhuks tuleb lõpule viia riikliku hädaolukorra lahendamise kava koostamine ning korraldada asjakohased ettevalmistused ja väljaõpe (nt kriisiolukordade lahendamise õppus).

Eesmärgiks tuleb seada erinevate registrite ja andmekogude efektiivselt toimiv integratsioon. Menetlustes rakendatavad päringud peavad olema teostatavad ühtsetel alustel ning erinevates registrites ja andmekogudes kajastatud informatsiooni ühendades. Nimetatu võimaldab menetluse läbiviimisel saada operatiivselt informatsiooni menetlusaluse isiku kohta, mis hoiab märkimisväärselt kokku nii menetleja kui ka menetlusaluse isiku aega. Riigi julgeoleku seisukohalt on äärmiselt oluline, et riigi andmekogudes isiku õigusliku seisundi kohta käiv informatsioon oleks õiges seisus, aktuaalne ja käideldav. Nimetatu tagab, et õigustatud isikud (nii avalik õiguslikud, kui ka eraõiguslikud) saavad oma ülesannete täitmiseks vajalikku informatsiooni ilma üleliigse aja- ja ressursikuluta.

14. Migratsioonijärelevalve

Eesti migratsioonipoliitika on olnud alates Eesti taasiseseisvumisest stabiilne, oma olemuselt viimasel kümnendil vähe muutunud ja piirab nagu teisteski EL liikmesriikides sisserännet. Eestis domineerib immigratsioon kolmandatest riikidest. Valdav osa Eestisse sisserände lähteriikidest on Sõltumatute Riikide Ühenduse (SRÜ) riigid, eriti Vene Föderatsioon. Sisserändesurve SRÜ riikidest ja muudest kolmandatest riikidest on olnud järjepidev ja kõrge, kuid hüppelist sisserändesurve kasvu seoses Eesti liitumisega EL-iga ei toimunud.

Illegaalse immigratsiooni valdkonnas on suudetud tagada stabiilne ning kontrollitav olukord. Eesti ei ole massilise illegaalse migratsiooni siht- ega transiitriik.

Schengeni ühtse viisaruumiga ühinemiseks ning migratsioonijärelevalve tõhustamiseks olukorras, kus Eesti ja teiste EL liikmesriikide vahelistel sisepiiridel ei teostata piirikontrolli, rakendati 2007. aastal uus viisaregister.

Uus viisaregister võimaldab biomeetriliste andmete (näokujutis ja sõrmejäljekujutis) hõivamist ning võrdlemist olemasolevate biomeetriliste andmetega. Nimetatu tagab viisat taotlevate välismaalaste isikute tõsikindlama tuvastamise ning seeläbi vähendab võimalust, et Eestile ebasoovitavale isikule antakse viisa Eestisse sisenemiseks.

Uue viisaregistri rakendumisega võeti samuti kasutusele siseriiklik elektrooniline viisade kooskõlastussüsteem. Viisade kooskõlastussüsteem võimaldab sisejulgeoleku tagamisega seotud asutustel teostada eelkontrolli isikute suhtes, kes taotlevad Eesti viisat.

2007. aasta lõpus rakendati EL viisade konsulteerimise süsteem (VISION), VISION-i vahendusel teostavad Eesti sisejulgeoleku tagamise eest vastutavad asutused eelkontrolli isikute suhtes kes taotlevad Schengeni viisat mõnelt teiselt EL liikmesriigilt.

Uus viisaregister tagab ka valmisoleku EL ühtse viisainfosüsteemiga liitumiseks (VIS).

2007. aasta detsembris Eesti liitumisel Schengeni ühtse viisaruumiga võeti Eestis kasutusele Schengeni Informatsioonisüsteemi (SIS) Portugali lahendus (SISone4all). Schengeni Informatsioonisüsteemi vahendusel teostavad Eesti sisejulgeoleku tagamise eest vastutavad asutused eelkontrolli isikute suhtes kes taotlevad Eestilt viisat või elamisluba. Isikutele kelle suhtes on kehtestatud Schengeni sissesõidukeeld, üldjuhul ei väljastata viisat ega elamisluba.

1.06. 2007 jõustus Euroopa Ühenduse ja Vene Föderatsiooni vaheline tagasivõtuleping, mille alusel on Venemaa kohustatud isiku tahtest sõltumata tagasi võtma oma riigi kodanikud ning pärast üleminekuperioodi (3 aastat) ka need kolmanda riigi kodanikud, kellel on Venemaa kehtiv viisa või elamisluba.

17.08.2006 Vabariigi Valitsuse poolt heaks kiidetud Eesti terrorismivastase võitluse tegevuskava sätestab rõhuasetuse eelkõige erinevate ametkondade koostööle ja Eesti liitumisel Schengeni ühtse viisaruumiga kaasneva lihtsustatud piiriületuste riskide analüüsile. 2007. aastal Kodakondsus- ja Migratsiooniameti ning Piirivalveameti vahel sõlmitud koostöökokkulepe täpsustab ja lihtsustab kahe ametkonna pädevuses olevate tegevuste läbiviimist ning võimaldab senisest operatiivsemat teineteise abistamist migratsioonijärelevalvega seotud tegevusvaldkondades (eelkõige väljasaadetavate konvoeerimises ja dokumendivõltsingute tuvastamises). Ametitevahelise koostöökokkuleppe sõlmimine loob eelduse regionaalsete koostöökokkulepete sõlmimiseks regionaalsel tasandil.

On astunud olulisi samme inimkaubanduse vastu võitlemiseks. Valitsus on 26.01.2006 heaks kiitnud „Inimkaubitsemise vastu võitlemise arengukava”, mille täitmiseks viiakse ellu Põhja- ja Baltimaade pilootprojekti „Seksuaalse eksploateerimise eesmärgil kaubitsetud naiste toetamine, kaitse turvaline kojupöördumine ja rehabilitatsioon“. 1.01.2007 jõustus välismaalaste seaduse muudatus, millega transponeeriti EL Nõukogu direktiiv 2004/81/EÜ ja nähti ette tähtajalise elamisloa andmine välismaalasele, kes on kannatanu või tunnistaja inimkaubandusega seotud kriminaalmenetluses.

Migratsioonijärelevalve tõhustamiseks on Kodakondsus- ja Migratsiooniametis rakendatud migratsiooniinspektorid, kelle põhiülesandeks on migratsioonijärelevalve teostamine (välismaalaste Eestis viibimise või töötamise seadusliku aluse olemasolu kontrollimine, ebaseaduslikult Eestis viibivate välismaalaste kinnipidamine ja nende Eestist lahkumise korraldamine, perekondade ühendamise õiguse väärkasutuste tuvastamine jne)

Välismaalaste suhtes läbiviidavad menetlused on infosüsteemipõhised, mis võimaldab efektiivset võrrelda erinevates andmebaasides isiku kohta leiduva informatsiooni. 2008.a alguses Kodakondsus- ja Migratsiooniametis rakendatud ühtsetel alustel toimuv isikutuvastusmenetlus võimaldab senisest tõhusamalt avastada identiteedi väärkasutusi ja topeltidentiteedi kasutajad.

Eestis ebaseaduslikult viibivate välismaalaste riigist lahkumise tagamiseks on loodud kinnipidamissüsteem ja kasutusele võetud väljasaatmiskeskus. Euroopa Liidu nõuetele vastavas väljasaatmiskeskuses on loodud võimalus 42 väljasaadetava kinnipidamiseks.

Ligikaudu poolte väljasaatmiskeskuses kinnipeetavate väljasaadetavate näol on tegemist isikutega, kes on eelnevalt viibinud Eesti kinnipidamisasutustes või kandnud vanglakaristust välisriikides. Reeglina ei ole need isikud seadusekuulekad, sageli esineb neil mitteallumist väljasaatmiskeskuse ametniku korraldustele ja keskuse sisekorraeskirjade rikkumist. Samuti omavad nimetatud väljasaadetavad laialdasi kuritegelikke kontakte vabaduses viibivate isikutega, kes üritavad neid varustada keelatud esemetega ja ainetega (mobiiltelefonid, külmrelvad, alkohol, uimastid) ning kelle abiga nad võivad üritada põgenemist. Õiguslikult ei saa aga väljasaatmiskeskuses viibivat isikut võrdsustada vanglates kinnipeetavate isikutega, kuna väljasaadetav ei ole kuriteo eest karistatud isik, vaid tegemist on eelkõige isikuga, kellel puudub legaalne alus Eestis viibimiseks ning kelle suhtes on pööratud sundtäitmisele kas seadusest või haldusaktist tulenev väljasõidukohustus.

Seega, isiku põgenemise katse tõkestamisel väljasaatmiskeskusest ei tohi kasutada tulirelva, kui isik ei pane toime rünnet. Grupiviisiline põgenemine või põgenemiskatse väljasaatmiskeskusest või väljasaadetavate konvoeerimise ajal võib põhjustada aga ründe väljasaatmiskeskuse töötajate vastu, kujutades endast ohtu ametnike elule ja tervisele. Rünne võib toimuda ka kõrvaliste isikute vastu, kes viibivad väljasaatmiskeskuses ning põgenenud isikud võivad kujutada ohtu ka tavakodanikele.

Kolmandate riikide kodanike sisserännet Eestisse iseloomustab eelkõige majanduslikel põhjustel Eestisse elama asuda soovimine. Oluliselt mõjutab ka Eestisse elama asuda soovimist Eesti kuulumine Euroopa Liitu.

Eestis on peale liitumist Schengeni ühtse viisaruumiga sagenenud juhtumid, kus kasutatakse erinevaid võimalusi elamisloa saamiseks (nt kui elamisloa andmisest elama asumiseks abikaasa juurde keeldutakse, asub isik taotlema elamisluba töötamiseks).

Ohtlikuks tendentsiks on kujunenud leegaalse migratsiooni kanalite kuritarvitamine ebaseadusliku sisserände eesmärgi. Eestisse püütakse saabuda viisa alusel, et hiljem Eestis viibides taotleda erandkorras elamisluba. Seda leegaalse migratsiooni kanali väärkasutust on kõige rohkem täheldatud elamisloa töötamiseks taotlemise ja pererände puhul.

Kuna põhilise osa illegaalsetest immigrantidest moodustavad Vene Föderatsiooni ja teiste SRÜ riikide kodanikud, tuleb arvestada asjaoluga, et igasugune nimetatud riikide kodanike viisaga või viisavabalt Eestisse saabumise tingimuste lihtsustamine võib ühtlasi suurendada ka ebaseaduslikku sisserännet nendest riikidest. Samuti suurendab illegaalset migratsiooni riski elamislubade siseriigis taotlemise võimaluste laiendamine (piirava migratsioonipoliitika asendamine avatud migratsioonipoliitikaga).

Tõsist tähelepanu tuleb pöörata EL tasandil migratsiooniküsimuste ühtsete põhimõtete kujundamise protsessi käigus väljatöötatud õigusaktide menetlemisel ja Eesti seisukohtade kujundamisel nende õigusaktide rakendamise mõjudele illegaalset migratsiooni valdkonnas.

Ebaseaduslikult riigis viibivate välismaalaste Eestist lahkumise korraldamisel on jätkuvalt probleemiks tagasivõtulepingute puudumine illegaalset migratsiooni lähteriikidega. Väljasaatmise efektiivsus kannatab seoses sellega, et Eestil ei ole tagasivõtulepinguid riikidega, kust pärineb enamik väljasaatmisele kuuluvaid välismaalasi. Ka 2007.a juunis jõustunud Euroopa Ühenduse ja

Vene Föderatsiooni vaheline tagasivõtuleping ei ole oma soovitud eesmärki täitnud eelkõige rakendusprotokolli sõlmimise venimise ja lepingupoolte vaheliste arusaamatuste tõttu.

Schengeni ühtse viisaruumiga liitumisest ja liikmeriikide vahelistel sisepiiridel piirikontrolli kadumisest tingitult väheneb ülevaade Eestisse saabuvatest ja siin viibivatest välismaalastest. EL sisepiiridel kontrolli puudumise tõttu saavad Eestisse tulla ebasoovitavad isikud, kelle riiki saabumise ja siin viibimise kohta on äärmiselt keeruline andmeid saada. Ka raskendab piirikontrolli puudumine sisepiiridel järelevalve teostamist välismaalaste üle, kes on kohustatud riigist lahkuma.

Välismaalaste ebaseaduslikku riigis töötamist soodustavaks asjaoluks on avalikkuse ja tööandjate vähene teadlikkus välismaalaste Eestis viibimise ja töötamise tingimustest, mille tagajärjeks on Eestis töötamisõigust mitteomavate välismaalaste tööle võtmine.

Tänase migratsioonijärelevalve üheks puudujäägiks võib pidada ametiasutuste veel liialt nõrka koostööd. Kui Siseministeriumi haldusala asutused on migratsioonijärelevalve korraldamisel ja teostamisel asunud tegutsema vastavalt kokkulepitud põhimõtetele, siis sarnane ühine tegutsemine on vaja saavutada ka kohalike omavalitsuste, õppeasutuste ja majutusasutustega.

Schengeni õigustiku täiemahulisel rakendamisel tuleb isikute vaba liikumise õigusega kaasnevate riskide maandamiseks rakendada asjakohaseid kompensatsioonimeetmeid. Oluliseks kompensatsioonimeetmeks on liikmesriikide vaheline infovahetus ja konsulteerimine viisade ja elamislubade andmise osas. Kuna infovahetus toimub eelkõige elektroonilises keskkonnas, on äärmiselt oluline Eesti siseriiklike andmekogude ja infosüsteemide ühildamine ja liidestamine EL kesksete infosüsteemide ja andmekogudega (SIS II, VIS) ning konsultatsiooniprotseduuridega (VISION).

Üheks oluliseks abivahendiks illegaalse immigratsiooni ohjeldamisel on kujunenud Eurodac, mis välistab varjupaigataotlejatel võimaluse korduvalt erinevates liikmesriikides varjupaika taotleda. Samuti on Eurodac'i vahendusel võimalus tuvastada ka illegaalselt riiki saabuvaid kui ka viibivaid välismaalasi, kui nende kohta on varem informatsioon Eurodac'is talletatud.

SIS-rakendamisega 2007. aasta detsembris on tagatud senisest tõhusamalt võimalus teostada eelkontrolli välismaalaste osas, kes taotlevad viibimisalust Eestisse, kusjuures on takistatud ka nende välismaalaste sisenemine, kelle suhtes on sissesõidukeelu kohaldanud muu liikmesriik kui Eesti. Siseneda soovivate välismaalaste osas eelkontrolli tõhustamiseks on oluline võimalikult kiiresti rakendada SIS II, mis sisaldab endas lisaks täna sissesõidukeelu kohta kogutavatele andmetele ka enam andmeid isiku identiteedi kindlakstegemiseks (näiteks foto).

2007. aasta detsembris rakendatud uus viisaregister on üks tulevikuvõimalusi teostada viisat taotlevate välismaalaste osas põhjaliku eelkontroll ja tagada isiku õige tuvastus – viisaregistri liidestamisel EL ühtse viisainfosüsteemiga (VIS) alustatakse viisataotlejalt sõrmejälgede hõivamist. Näo- ja sõrmejäljebiomeetria rakendamine elamisluba või viisat taotlevate isikute identiteedi kindlakstegemisel võimaldab senisest tulemuslikumalt välistada nii Eestile, kui ka teistele EL liikmesriikidele julgeolekuriski kujutavate välismaalaste sisenemist Schengeni territooriumile.

2007. aastal isiku tuvastamise menetluse käivitamisega on loodud võimalus teostada isiku ja isikusamasuse tuvastamist senisest efektiivsemal moel, kasutades infosüsteemi talletatud näobiomeetriat ja Kodakondsus- ja Migratsiooniameti poolt aastate jooksul kogutud isikuandmeid. Isiku tuvastamise menetluse rakendumisel on identiteedi väärkasutuse ja topeltdentiteedi tuvastamise võimalused tunduvalt suuremad. Samas kasutavad just ebaseaduslikult viibivad isikud võimalust varjata oma tegelikku identiteeti kas viibimise saamiseks või väljasaatmise takistamiseks. Oluline on laiendada andmebaaside riskasutamise võimalusi.

Tulenevalt Schengeni õigustikust peab migratsioonijärelevalve korraldus Schengeni lepinguga ühinenud liikmesriigis orienteeruma olukorrale, kus piirikontroll sisepiiridel on kaotatud ja tagatud peab olema tõhus välismaalaste siseriiklik kontroll sisejulgeoleku tagamise eest vastutavate asutuste poolt. Samuti eeldab toimiv siseriiklik migratsioonijärelevalve senisest tõhusamat koostööd sisejulgeoleku tagamise eest vastutavate asutuste ning kohalike omavalitsuste, tööandjate, majutusasutuste ja haridusasutustega.

Migratsioonijärelevalve süsteemi paremaks korraldamiseks ja tegevuste paremaks planeerimiseks tuleb senisest põhjalikumalt tegeleda illegaalse immigratsiooni riskianalüüsiga.

Oluline on jätkata aktiivset osalust EL migratsiooniteemalistes töögruppides, et tagada Eesti seisukohtade esindatus ja kaitse.

Illegaalse migratsiooni ennetamiseks ning EL territooriumile sisenemise õigust taotlevate välismaalaste identiteedi tõsikindlaks tuvastamiseks tuleks suuremates illegaalse immigratsiooni päritoluriikides asuvates Eesti välisesindustes rakendada ILO-d (Immigration Liaison Officer), kelle põhitegevuseks oleks koostöö korraldamine teiste EL liikmesriikide ILO-dega asukohariigis, suhtlemine asukohariigi pädevate asutustega EL territooriumile siseneda soovivate välismaalaste identiteedi kindlakstegemiseks ning tagasivõtmisküsimuste lahendamiseks.

Sarnaselt ILO-de rakendamisega tuleb korraldada ka illegaalse immigratsiooni päritoluriikidesse dokumendinõustajate suunamine, et maandada illegaalselt riiki siseneda soovivate isikute poolt valeandmete või võltsitud dokumentide esitamise riski.

Vaja on välja arendada ühtne dokumendikeskus, mis oleks võimeline tuvastama dokumentide võltsinguid (erinevate riikide reisidokumendid, elamisload, viisad, sünni- ja abielutunnistused jne) ning nõustama ja koolitama teiste siseriiklike asutuste töötajaid dokumendivõltsingute avastamise valdkonnas.

Eestis ebaseaduslikult viibivate välismaalaste riigist lahkumise korraldamisel on otstarbekas jätkuvalt soodustada isikute vabatahtlikku riigist lahkumist, mis on riigi jaoks nii ajalises kui rahalises mõttes vähem kulukas.

Õigusküüliku hoiaku kujundamiseks on oluline teadvustada nii välismaalastele, kui ka neid Eestisse külla või elama kutsuvatele isikutele välismaalase väljasaatmisega kaasnevatest negatiivsetest tagajärgedest järgnevate viibimis- ning töötamisaluste taotlemisel aga samuti väljasaatmiskulude sissenõudmisest.

Julgeolekuriski kujutavate välismaalaste puhul on äärmiselt oluline, et otsus neile sissesõidukeelu kohaldamise kohta tehakse viivitamatult julgeolekuriski ilmnemisel.

Tarvis on väljasaatmiskeskuse kaitseplaanis sätestada detailsed käitumisjuhised erinevateks olukordadeks, nagu isiku kinnipidamine, erivahendite kasutamine, väljasaatmine, läbiotsimine, kohtuga suhtlemine jne. Väljasaatmiskeskuse normaalse töö tagamise eelduseks on kompetentsete, koolitatud ja motiveeritud ning vajalike töövahenditega varustatud inspektorite olemasolu, samuti väljasaatmiskeskuse turvalisust tagavate elektrooniliste, füüsiliste ja muude kaitse- ja jälgimisvahendite kvaliteetsus ja piisavus. Vähem oluliseks ei saa pidada ka väljasaatmiskeskuse valvamiseks AS-iga G4S (endine AS Falck Eesti) sõlmitud valvepingu täitmise järelevalvet.

15. Sisekaitseline haridus

Eestis on siseturvalisuse alase hariduse andmisega järjepideval juba 15 aastat tegelenud Sisekaitseakadeemia. Nende aastate jooksul on Sisekaitseakadeemia lõpetanud üle 2000 õppuri, kellest enamik töötab siseturvalisuse valdkonna ametites, ministriumites jne.

Rakenduskõrghariduse õppe tasemel Sisekaitseakadeemias toimub õpe: politsei, päästeteenistuse, piirivalveteenistuse, korrektsiooni, maksunduse ja tolli, ning kuni 2010. aastani ka halduskorralduse erialal. Kutseõppe tasemel toimub Sisekaitseakadeemias õpe: piirivalveametniku, konstaabli, tuletõrjuja-päästja, tuletõrje- ja päästespetsialisti, päästekorraldaja ning vanglaametniku erialal. Magistriõppe tasemel toimub Sisekaitseakadeemias õpe: haldusjuhtimise erialal koostöölepingu raames Tallinna Tehnikaülikooliga ja finantsjuhtimise eriala ärijuhtimise õppekava alusel Tartu Ülikooliga. Ühtlasi toimub Sisekaitseakadeemias siseturvalisuse valdkonna ametnike täiendkoolitus.

Eestis on laiemalt õppuritel tekkinud huvi siseturvalisuse valdkonna vastu, mis kajastub ka teiste kõrgkoolide lõputöödes, magistritöödes. Siseturvalisuse alase sihiteadliku arendustegevusega tegeleb aga suures osas ainult Sisekaitseakadeemia läbi traditsiooniliste- ja e-õppevahendite väljaandmise, arendusprojektide.

Sisekaitseakadeemia mudel, kus eri tasemete õpe on koondunud ühte organisatsiooni, on Euroopas ainulaadne, kuid Eesti väiksust arvestades ka ainuvõimalik. Sisekaitseakadeemias on olemas siseturvalisuse valdkonna teabega hästi komplekteeritud Sisekaitseakadeemia raamatukogu, mida saavad kasutada kõik koostööpartnerid. Lisaks toimib raamatukogude vaheline laenus, millega on võimalik tellida rahvusvahelisel tasemel siseturvalisuse raamatukogudes kasutamiseks vajalikke teavikuid. Sisekaitseakadeemia e-raamatukogu võimaldab kasutada kõigil Sisekaitseakadeemia õppuritel, töötajatel ja teistel siseturvalisuse valdkonna töötajatel akadeemia kirjastuse poolt välja antud raamatuid tasuta elektroonilisel kujul. Läbi Sisekaitseakadeemia toimib rahvusvaheline koostöö partnerkoolidega ja ametkondadega, ERASMUS, õppemetoodika arendamine jne.

Lisaks Sisekaitseakadeemia panustavad teised kõrgkoolid siseturvalise alase hariduse andmisele Eestis. Näiteks Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused on riigikaitsealine rakenduskõrgkool, millest on kujunenud sõjaväeliste juhtide koolitamise keskus. Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused koolitavad ohvitseride Eesti Kaitseväele ja Kaitseväe ühikutele ning teistele sõjaväeliselt korraldatud asutustele ning on sõjalise teadus- ning arendustegevuse edendaja Eestis. Kaitseväe Võru Lahingukool pakub (vanem)allohvitseridele ja reservohvitseridele individuaalset väljaõpet eestvedamises, juhtimises,

taktikas ja erioskustes eesmärgiga tagada antava hariduse vastavus kaitseväe ning Eesti Vabariigi kutsehariduse nõuetele. Eesti Mereakadeemia annab rakenduskõrgkoolina kvaliteetse merendusosalase hariduse, juhendab merendusosalase õppe- ja arendustegevust ja koordineerib ning korraldab merendusosalaseid rakendusuuringuid. Lisaks panustavad nii Tallinna Tervishoiu Kõrgkool, kui ka Tartu Tervishoiu Kõrgkool meditsiinialase hariduse andmisega, Tartu Lennukolledž lennunduskaadri koolitus alase hariduse ja koordineeriva keskusena ning Eesti avalik-õiguslikud ülikoolid, kes koolitavad prokuröre, kohtunike ja justiitsametnike läbi siseturvalisuse alasse haridusse jne.

Kogu kõrgharidusmaastiku kaks olulisimat lähiaastate negatiivset trendi, mis juba tänasel päeval on tugevalt mõjutanud sisekaitsestruktuuride personali värbamist seisneb 16-18 aastaste vanusegrupi drastilises vähenemises lähiaastatel ca 2 korda ning noorte inimeste akadeemilises ja tööalases mobiilsuses Eestist välja⁹.

Demograafilisest situatsioonist tulenevalt hakkab kahanema keskkoolilõpetajate üldine arv, mis mõjutab otseselt ka siseturvalisuse valdkonna järelkasvu. Kuna riiklik karjäärinõustamise süsteem praktiliselt puudub, on noorte erialavalik sageli juhuslik ja motivatsioon nõrk ning seetõttu raskem meelitada häid lõpetajaid siseturvalisuse valdkonna haridust omandama. Markantne näide on, et õppeaastaks 2005/06 oli akadeemiasse vastuvõtu õppekohtade piirarvuks seatud 610. Uusi õppureid asus õppima 543. Seega riigi poolt esitatud tellimusest täideti keskmiselt 78 % (2004/05. õa - 91%). *Üheks põhjuseks on tõenäoliselt asjaolu, et vastuvõtu õppekohtade piirarvud ei põhine siseturvalisuse valdkonna ametite pikaajalisel personaliprognosil. Teiseks põhjuseks, mis avaldab mõju Sisekaitseakadeemiasse õppima asumiele on see, et siseturvalisuse valdkonna eriala õppima asudes samastutakse kohe tööandjatega, seetõttu on õppima asudes noortel tihti määravaks ka eriala maine.*

Valitsusliidu programm seab sisejulgeolekut tagava ametnikkonna kujundamisel prioriteediks hea ametialase koolituse, mille ühe eeldusena nähakse sisejulgeoleku koolitussüsteemi kaasajastamist. Sisekaitseakadeemia on tulevase sisejulgeoleku ühendasutuse koolitustellimuse täitja, mille valguses on vajalik teha muudatusi ametnike väljundipõhises tasemeõppe süsteemis kooskõlas Bologna deklaratsiooniga.

Peamised ülesanded asutuste ühendamise ettevalmistamise staadiumis haridusvaldkonnas on alljärgnevad:

- 1) maksimaalne vastavus tööandja ootustele läbi väljundipõhise õppekava arenduse, seoses üleminekuga ühendorganisatsiooni formaadile;
- 2) muuta kogu sisekaitseline taseme- ja täiendõpe moodulpõhiseks tagades seeläbi elukestva õppe;
- 3) uuendada vastavad õiguslikud regulatsioonid.

Optimaalsemale rakenduskõrgharidusõppekavale üleminek arvestab ühendasutuse personali vajadusi ja pikaajalisele prognoosile toetuv riiklik koolitustellimus välistab kvalifitseeritud tööjõu ületootmist. Kõrgharidusstandardist tulenev varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine õppekava täitmisel, võimaldab piisavat erialast kvalifikatsiooni ja pädevust omavatel ühendasutuse

⁹ Eesti kõrgharidusstrateegia aastateks 2006–2015. Riigikogu otsus nr 1-6/63, 15.06.2006.

ametnikel, lühema ajaga rakenduskõrgharidus omandada. Sellisel moel on tagatud olemasoleva piiratud inimressursi hästi läbimõeldud kasutamine, ühendatud teadmiste ja pädevuse koosmõju.

Ametnike kompetentsi arendamiseks asutuste ühendamise realiseerimise faasis on kriitiline täiend- ja ümberõppe koolituskava väljatöötamine ning astmeline rakendamine.

Sisekaitseakadeemia näol ei ole täna veel täielikult välja arendatud kompetentsikeskust.. Teadustegevuses on läbi Sisekaitseakadeemia keskendunud pigem rakendusuuringutele kui alusuuringutele, kuid ka rakendusuuringute osa on olnud liiga väike. Siseturvalisuse alaseid uuringuid ei rahastata piisavalt riiklikul tasemel ning puudub siseturvalisuse instituut, mis koordineeriks vastava valdkonna teadus- ja rakendusuuringuid, uurimisrühmi jne. Juhul, kui siseturvalisuse valdkonna haridus ja teadus- ning rakendusuuringute finantseerimine ei suurene, siis avaldab see mõju valdkonna jätkusuutlikkusele.

Sisekaitseakadeemia kui ainukesena Eestis spetsiifilist sisekaitselist haridust andva kooli tänane seisukord on nii visuaalselt kui ka funktsionaalselt äärmiselt ebaesteetiline ja tänapäeva riigiasutusele, rääkimata õppeasutusest, mitte sobiv. Puuduvad mitmed elementaarsed õppeväljakud ja sportimisvõimalused, ühiselamud ja õppekorpus on lagunened, õppeklasside suurus ja funktsionaalsus ei vasta kasutatavatele õpimeetoditele.

Tõhustada tuleb kindlasti karjäärinõustamise süsteemi, et noored gümnaasiumilõpetajad valiksid tulevaseks elukutseks siseturvalisuse valdkonna. Pikaajalised koostöölepingud ametite ja ministeeriumidega praktikabaaside kasutamiseks tagavad Sisekaitseakadeemia tudengitele head võimalused praktikaks. Õppekvaliteedi parendamiseks vajalik rotatsioon siseturvalisuse valdkonna ametitega. Rakendada süsteemselt kutsealast eelkoolitust sisekaitselistes valdkondades. Eelkutselise koolituse rakendamine gümnaasiumites võimaldab konkretiseerida noore soove elukutse valikul. Teadlikkuse suurenemine ei ole mitte ainult kasulik noorele vaid riiklikule sisekaitselisele arengule tervikuna kuna optimeerib õppele tehtavaid kulutusi. Nii satuvad sisekaitselisi erialasid õppima just need noored, kellel on tulevastest elukutsest selge ettekujutus ja see omakorda toetab õpimotivatsiooni kogu õppeperioodil ja kindlustab hilisema väljundi tööturule.

Suuremat tähelepanu tuleb pöörata süsteemsele õppekvaliteedi juhtimisele Sisekaitseakadeemias, kuna gümnaasiumilõpetanute arvu vähenemise tingimustes on hariduse kvaliteedil tuleviku läbilöögivõimaluste loomisel võtmetähtsus. Selleks on lisaks enam kindlale õppenishile (siseturvalisus), vajalik akadeemias sisse viia kvaliteedihindamise süsteem.

Võimalik on läbi siseturvalisuse valdkonna rakendusuuringute tulemuste arendada siseturvalisuse valdkonna õppekavasid ning jõuda väljundipõhiste õppekavadele kõikidel erialadel. Avada siseturvalisuse valdkonnas Sisekaitseakadeemias oma juhtimisalane magistriõpe ning toetada läbi täiendõppe ja VÕTA süsteemi kõnealuse valdkonna spetsialistide elukestvat õpet.

Siseturvalisuse alase e-kompetentsikeskuse loomine Sisekaitseakadeemia juurde (e-teave, füüsiline keskkond, võrgustik) looks eelduse ka turvalisuse teemaliste uurimistegevuse hoogustamiseks. Koostöös Eesti uurimiskeskuste (n. Rahvusvaheline Kaitseuuringute Keskus) ja teiste õppeasutustega (Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused, Tartu Ülikool, Tallinna Tehnikaülikool) on võimalik luua uurimisrühmad siseturvalisuse valdkonna teadus – ja rakendusuuringute läbiviimiseks,

uurimisprobleemide kaardistamiseks, tulemuste analüüsimiseks, järelduste tegemiseks ning soovitude andmiseks siseturvalisuse valdkonna ametkondadele. Vajalik kindlasti luua siseturvalisuse uuringute koordineerimise keskus (n. siseturvalisuse instituut Sisekaitseakadeemia juurde), et kaasata lisaks Eesti teadlastele ka rahvusvahelisi eksperte.

Koostöös Hollandi Politseiakadeemiaga on Sisekaitseakadeemial pilootprojekt politsei eriala kompetentsipõhise õppekava arendamiseks. Lähiaastatel on eesmärgiks kogu Sisekaitseakadeemia üleminek väljundipõhisele õppele – kooli lõpetaval isikul oleksid olemas kõik vajalikud pädevused oma erialaseks tööks.